

AN EXAMINATION ON RELIGION, MORALS AND VALUES FIELD ELECTIVE COURSES IN CONTEXT OF OPINIONS OF THEIR TEACHERS

ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA DİN, AHLAK VE DEĞERLER ALANI SEÇMELİ DERSLERİNE DAİR BİR İNCELEME

**Banu GÜRER¹
Emine KESKİNER²**

Abstract

The aim of this article is to examine the problems which encountered in the Religion, Morals and Values Field Elective Courses from approach of development of educational program. Our examination is depending on opinions of teachers of the courses to understand their experiences in the classes and to get suggestions from them about the efficiency of the courses. For our research we had interview with 26 teachers of Culture of Religion and Knowledge of Moral classes. Questions of interview are structured to examine opinions of the teachers according to components of development of educational program. By this research, we also aimed to suggest solutions for problems which encountered in practice considering experiences of the teachers of the courses.

Key Words: Religious Education, Religion, Morals and Values Field Elective Courses, Development of Educational Program.

Özet

Bu makalenin amacı, program geliştirme açısından Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Dersleri'ni incelemektir. İncelememiz, tecrübelerini anlamak ve derslerin verimliliğine dair önerilerini almak üzere derslerin öğretmenlerinin görüşlerine dayanmaktadır. Araştırmamız kapsamında 26 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeniyle mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat soruları, öğretmenlerin görüşlerini program geliştirmenin unsurlarına göre incelemek üzere yapılandırılmıştır. Bu araştırma ile derslerin öğretmenlerinin tecrübeleri de göz önünde bulundurularak, uygulamada karşılaşılan problemlerin çözümüne yönelik öneriler getirmeyi de hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, din, ahlak ve değerler alanı seçmeli dersleri, eğitimde program geliştirme.

¹Yrd.Doç.Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı.

²Yrd.Doç.Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı.

Giriş

Türkiye'de din derslerinin konumu, Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar tartışılan bir meseledir. Bu tartışmanın ekseninde laiklik bulunmakla birlikte günümüzde laikliğin yanı sıra ve hatta ötesinde, dünyadaki gelişme ve uygulamalara paralel olarak çoğulculuk ve çokkültürlülük gibi kavramlar da söz konusu tartışmanın zeminini belirlemektedir. Bu bağlamda din derslerinin zorunlu olup olmamasından içeriğine kadar pek çok konu hala tartışılmaktadır. Tartışmaların en önemli neticesinin ise din derslerinin eğitim sistemindeki yeri ve müfredat gibi hususlarda geçmişten günümüze yapılan çeşitli değişiklikler olduğu söylenebilir.

Söz konusu değişikliklerden biri ve en günceli ise 2013 yılında uygulamaya konulan Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli dersleridir. Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli dersleri ile Türkiye'de din eğitimi sahasında Cumhuriyet'in kuruluşundan beri tartışılan din derslerinin zorunluluğu, müfredatların içeriğinin tek bir dinin eğitimini vermek üzere planlanması ve içeriğin yetersizliği gibi belli başlı meselelerin çözümü için bir alternatif getirilmeye çalışılmıştır.

Uygulamaya konulan bu alternatife din dersleri ile ilgili tartışmalara çözüm getirip getiremeyeceğini anlamaya yönelik olarak uygulamaya geçilmesinden önce ve sonra çeşitli çalışmaların ve araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar arasında derslerin öğretim programlarının genel olarak incelenmesini (Kaymakcan ve ark., 2013; Bahçekapılı, 2013), öğretmen, öğrenci ve velilerin beklentileri doğrultusunda değerlendirilmesini (Bahçekapılı: 2013), uygulama sonrası öğrencilerin ve öğretmenlerin değerlendirmelerini (Meydan: 2013, 2015) ve sadece Hz. Muhammed'in Hayatı dersiyle ilgili teorik inceleme ve öğretmenlerin görüşlerini içeren çalışmalar (Koç&Güzel: 2015) öne çıkmaktadır.

Söz konusu çalışmalara binaen derslerin uygulamaya konulmasından sonra uygulayıcıları olan öğretmenlerin, derslerin tümünü göz önüne alarak verimlilikleri ile ilgili görüşlerini değerlendirmeyi, derslerin bütüncül biçimde geliştirilmesine katkı sağlayabilmek açısından önemli görmemiz, araştırmamızı gerçekleştirmemizde en büyük etkidir. Bu noktadan hareketle araştırmamız söz konusu derslere giren 26 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders öğretmeni ile gerçekleştirdiğimiz mülakatlara dayanmaktadır. Mülakatlar, öğretmenlerin derslere dair görüşlerini program geliştirme unsurları doğrultusunda değerlendirebilmek üzere şekillendirilmiştir. Dolayısıyla çalışmamız söz konusu dersleri program geliştirme bağlamında ele almaktadır.

Araştırmamızın bulgularını ele almadan önce, araştırmamızın teorik çerçevesini ortaya koymak üzere ilk olarak Cumhuriyet dönemindeki din dersleriyle ilgili uygulamalar üzerinde durulacak, ardından bugüne kadar Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerine dair yapılmış çalışma ve raporlardaki görüşlerden program geliştirme ile ilgili olanlara kısaca yer verilecektir.

1924'ten Günümüze Din Dersleri

Temas edildiği üzere Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze değin temel tartışma alanlarından biri olan din derslerinin uygulamasına yönelik tarihi seyri kısaca ele aldığımızda ortaya çıkan tabloyu şu şekilde özetlemek mümkündür:

1924'de hazırlanan İlk Mektep Müfredat Programı'nda, ilkökul birinci sınıf hariç diğer sınıflara (2, 3, 4 ve 5.) haftada iki saat "*Kur'an-ı Kerim ve Din Bilgisi*" dersi konulduğu görülmektedir (İlk Mektepler Müfredat Programı, 1924: 4-5; Bahçekapılı, 2013: 37). Aynı yıl ortaokullara yönelik hazırlanan müfredat programında, liselerin 1. devre programlarında (ortaokullarında) 1 ve 2. sınıflar için haftada birer saatlik "din dersleri" adıyla bir ders yer almaktadır. Lise müfredat programında ise din dersi bulunmamaktadır (Orta Mektep ve Lise Müfredat Programları: 1924; Bahçekapılı,

2013: 40). 1927'de Orta Mektep ve Lise Programlarına yapılan zeyl ile orta mektep ve liselerden din dersleri kaldırılmıştır (Orta Mektep ve Lise Müfredat Programı, 1927; Bahçekapılı, 2013: 40). İlkokullarda ise dersin kaldırılışı tedricen gerçekleşmiş, ilk olarak 1927'deki programda ders üçüncü sınıfta başlatılmış ve haftalık ders saati ikiden bire indirilmiştir. Aynı yıl dersin adında geçen Kur'an-ı Kerim ibaresi kaldırılmış, dersin bundan sonraki adı *Din Dersi* olmuştur (İlk Mektepler Müfredat Programı, 1927: 4; Bahçekapılı, 2013: 38). 2012'de başlayan seçmeli ders uygulamasına kadar Kur'an-ı Kerim dersi İmam Hatip Liseleri müfredat programları hariç bir daha ilk, orta ve lise programlarında yer almamıştır. 28.10.1930'da hazırlanan programda ise din dersi program dışına çıkarılmış olup sadece 5. sınıfta öğrencilerin ebeveynlerinin istemesi durumunda verilecek bir ders haline gelmiştir. Program dışına çıkarılan din dersi haftada yarım saat ve konferans tarzı şeklinde olacaktır (İlk Mektep Müfredat Programı, 1930: 229-231; Bahçekapılı, 2013: 39). Ders isteğe bağlı hale geldikten sonra 1933 yılında ilkokul müfredat programından tamamen kaldırılmıştır (Altaş-Ay, 2007: 12).

Din dersinin ilkokul programlarında bulunmadığı dönem 19 Şubat 1948'e kadar devam etmiştir. 19 Şubat 1948 tarihinde ilkokulların 4 ve 5. sınıflarına haftada 2 saat olmak üzere yeniden Din Bilgisi dersi konulması kararlaştırılmış, bu ders 1949'da yeniden okutulmaya başlanmıştır. Ders isteğe bağlı olarak konulduğu için çocuğunun Din Bilgisi dersini almasını isteyen velinin okul idaresine yazılı başvuruda bulunması gerekmektedir. Ancak bu şart 1950 yılında değiştirilerek çocuğunun dersi almasını istemeyen velilerin dilekçe vermeleri şartı getirilmiştir* (Öcal, 2007: 553-554).

Ortaokul müfredat programlarına din derslerinin yeniden konulması ancak 1956'da söz konusu olmuştur. 1956-1957 öğretim yılından itibaren ortaokulların 1 ve 2. sınıflarına haftada 1 saat ve isteğe bağlı olarak Din Bilgisi dersleri okutulmaya başlanmıştır. 1967 yılında ise lise ve dengi okulların 1 ve 2. sınıflarına haftada 1 saat ve isteğe bağlı olarak Din Bilgisi dersi konulmuştur. Dersin aynı şartlarla ortaokul ve liselerin 3. sınıflarına konulduğu tarih ise 1976'dır. İlkokullarda olduğu gibi ortaokul ve liselerde de çocuklarının bu dersi almasını istemeyen velilerin okul idaresine dilekçe vermeleri gerekmektedir (Öcal, 2007: 554-555). O dönemde Bilgin tarafından yapılan araştırmada uygulamada isteğe bağlılık prensibinin açık seçik bir yoruma kavuşturulamamış olduğu dile getirilmekte, her okul idaresi, her veli hatta her öğrencinin bu prensibi kendince yorumladığı ve bu yoruma göre tavır aldığı belirtilmektedir (Bilgin, 1980: 148).

Uygulamada bir takım güçlüklerle sebep olduğu anlaşılan isteğe bağlılık uygulaması 1982 Anayasa'nın 24. maddesi ve 345 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla sona ermiştir. Böylece 1982-1983 öğretim yılından itibaren Din Bilgisi ve Ahlak dersleri

*Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun, seçmeli uygulamasıyla ilgili olarak anlattıklarını günümüzde de benzer tartışmalar olması münasebetiyle buraya almakta yarar görüyoruz: *Din dersleri için tamimler yaptık. Bunlar ihtiyari olacaktı. Ancak ihtiyar çocuğun velisine aitti. Çocuğunun din dersine girmesini istemeyen ana-baba okula bu yolda bir mektup yazmalıydı. Hatırlarım neticede bana yalnız Ankara Üniversitesi profesörlerinden birinin Türkiye ölçüsünde bir tek mektubunu getirmişlerdi. Biz hususiyile Alevî köylerinde din derslerinin zorlanmamasını tavsiye etmiştik. Oysa bütün Alevîler çocuklarını din derslerine gönderdiler. Sivas'ta bir kısım Ermeniler de çocuklarını bu derslere göndermek istediler memnun olduk* (Banguoğlu, 1984: 100). ERG'nin Türkiye'de Din ve Eğitim konusunda gerçekleştirdiği istişari toplantılardan birinde bu anekdotu kendisiyle paylaştığımız Prof. Dr. Türkan Saylan, bu durumun toplum tarafından damgalanma korkusundan kaynaklandığı görüşünü dile getirmiştir. Benzeri görüşlerin günümüzdeki seçmeli din derslerinin seçilmesiyle ilgili olarak da ileri sürüldüğü görülmektedir. Norveç Helsinki Komitesi: İnanç Özgürlüğü Girişimi (NHC:İÖG) tarafından Türkiye'de Temmuz 2013- Haziran 2014 tarihleri arasında yaşanan gelişmeler bağlamında hazırlanan Türkiye'de İnanç Özgürlüğü Hakkını İzleme Raporu'nun *Seçmeli Din Dersleri* bölümünde, öğrencilerin bazı yerlerde tercihlerine bakılmaksızın seçmeli din derslerini almak zorunda bırakıldıkları ifade edilmekte, bu öğrencilerin damgalanma korkusuyla resmen şikayette bulunamadıkları iddia edilmektedir.

<http://inancozgulugugirisimi.org/wp-content/uploads/2014/10/NHC-İÖG-Türkiyede-İnanç-Özgürlüğü-Hakkını-İzleme-Raporu.pdf> (Erişim tarihi: 11.05.2015).

birleştirilerek “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” adıyla tek ders halinde bütün ilk ve orta öğretim kurumlarında zorunlu olarak okutulmaya başlanmıştır. Buna göre ders, ilkokul 4. ve 5. ortaokul 1. 2. ve 3. sınıflarda haftada 2’şer saat, lise 1. 2. ve 3. sınıflarında ise 1’er saat olarak okutulacaktır (Gündüz, 1998: 553).

Günümüzdeki uygulamanın şekillenmesinde önemli bir rol oynaması sebebiyle mevcut Anayasa’nın söz konusu 24. maddesine burada yer verme gereği duymaktayız: “Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. *Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.*” Bu son cümleye işlerlik kazandırılması gereğine zaman zaman dikkat çekilmekle beraber, konuyla ilgili tartışmaların ciddi olarak 28 Şubat sürecindeki sekiz yıllık kesintisiz eğitim tartışmaları sırasında, ardından 2007 yılındaki Anayasa değişikliği tartışmaları esnasında yoğunlaştığı görülmektedir. Aynı yıl Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin (AİHM) zorunlu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin (DKAB) tam manasıyla bir kültür dersine dönüştürülmesi yönündeki kararının da tartışmalarda etkili olduğu bilinmektedir (AİHM, 2007). Nitekim tartışmalarda isteğe bağlı din derslerinin programa konulması meselesinin zorunlu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin kaldırılması ya da tam manasıyla bir kültür dersine dönüştürülmesi bağlamında ele alındığı görülmektedir (Arslan, 2008).

DKAB derslerinin çocuklarının din eğitimi ihtiyacını karşılamadığını düşünen ve bu yönde talepte bulunanlara cevap verecek bir din eğitimi modelinin oluşturulması gereğine dair genel bir uzlaşma sağlandığı görülmekle beraber, söz konusu modelin nasıl olacağı konusunda uzlaşma olduğunu söylemek güçtür. Uzlaşmanın gerçekleşmemesinde konunun yeterince tartışılmamış olmasının yanı sıra tartışmanın belli noktalarda düğümlenmesinin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Uzlaşılabilen meselelerden biri isteğe bağlı din eğitiminin yerinin neresi olacağıdır. Örneğin Eğitim Reformu Girişimi (ERG) platformu Din kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin içerik ve felsefe boyutuyla çelişmeyecek şekilde isteğe bağlı din eğitime sıcak bakmakla beraber, bu eğitimin okullarda verilmesinin çeşitli ayrımcılıklar doğurabileceği, okulların inanç temelinde ayrışmasına neden olabileceği düşüncesiyle isteğe bağlı din eğitiminin okul dışında Halk Eğitim Merkezleri gibi kamusal alanlarda uygulanması görüşünü savunmaktadır (Şaşmaz, Aydağül, Tüzün & Aktaşlı, 2011: 29). Buna mukabil isteğe bağlı din eğitiminin okulda verilmesi gerektiğini savunanlar, Türkiye’nin tarihsel tecrübesi ve toplum yapısına vurgu yaparak, bu eğitimin okul dışında yapılmasının din konusundaki ayrışmayı artıracığına dikkat çekmişlerdir. İsteğe bağlı din eğitiminin finansmanı ile ilgili olarak, dersin okulda olmasını isteyenler çoğunlukla devlet tarafından karşılanması gerektiğini ileri sürerken, okul dışında yapılmasını isteyenler ise devlet bütçesinden herhangi bir payın isteğe bağlı din eğitime ayrılmasına karşı çıkmaktadırlar. (Tartışmaların ayrıntıları için bkz. Arslan, 2008). Dersin örgün eğitim içinde planlanmasını savunanlardan Ayhan, öğretmenlerin maaş ve ücretlerinin devlet bütçesinden ödenmesine karşı çıkanlar arasında yer almaktadır (Ayhan, 2001: 309).

Bir diğer tartışmalı mevzu din eğitime yönelik dersin ya da derslerin not zorunluluğu olmayan “isteğe bağlı” mı yoksa not zorunluluğu olan “seçmeli” mi olacağı meselesidir. Konuyu ilk gündeme getirenlerden biri olan Ayhan, bu dersin seçmeli değil isteğe bağlı olması gerektiğini savunmuştur (Ayhan, 2001: 309). Gerekçeler değişmekle beraber bazı STK’ların da bu görüşü desteklediği görülmektedir. Mesela Ensar Vakfı tarafından 2012 yılında yayımlanan raporda bu husus şu şekilde vurgulanmaktadır: “Din eğitimi amacıyla okullara konulacak olan dersin “seçmeli” değil, “isteğe bağlı” olarak ifade edilmesi daha doğru olacaktır. Zira bir ders “seçmeli” olunca öğrenciden o derste bir başarı beklenir, oysa “isteğe bağlı” olunca not ortalamasına girmez. Ayrıca seçmeli olan bir ders için alternatif diğer bir ders seçeneğinin olması söz konusudur” (Ensar Vakfı, 2012: 28). Aynı yıl ERG tarafından yayımlanan bilgi notunda ise “din eğitimi

dersini seçmek istemeyen öğrenciler, aile, öğretmen, akran baskısı ile karşılaşabilir, inançlarını ya da inançsızlıklarını açıklamak ya da gizlemek zorunda kalabilirler” gerekçesiyle dersin isteğe bağlı olması gerektiği belirtilmektedir (ERG, 2012).

Farklı din ve mezhepten olanların din eğitimi taleplerinin nasıl karşılanacağı meselesi de tartışılan konular arasında yer almaktadır. Bu konuda Tosun ve Kaymakcan’ın isteğe bağlı ya da seçmeli olarak okul programlarına konulacak olan mezhep merkezli / doktriner din derslerinin toplum nezdinde ayrılıklara neden olabileceği konusuna yaptığı vurgu kayda değerdir. Kaldı ki farklı mezhepten olan insanların bir teklif üzerinde birleşmesi de güç görünmektedir. Örneğin; ülkemizde farklı mezhep denilince akla ilk gelen, DKAB dersleriyle ilgili AİHM kararlarının alınmasında etkili olan Alevilerin görüşlerinin kendi aralarında farklılık arz ettiği bilinmektedir. “Bir kısmı okulda seçmeli bir eğitime sıcak bakarken, bir kısmı ise bunu kendi kurumlarında yapmak istemekte ve Sünni karakterde olduğunu söyledikleri Diyanet’in hizmetlerinin devlet tarafından finanse edilmesi gibi, kendi kurumları için de böyle bir finansmanı talep etmektedir” (Arslan, 2008). Konunun uzun yıllar Türk kamuoyunu meşgul edeceği anlaşılmaktadır.

Mevcut uygulama öncesi seçmeli derslerin sayısı ve hangi dersler olacağı konusu da gündeme gelmiştir. TESEV tarafından 2004 yılında İmam Hatip Liselerine (İHL) yönelik olarak yapılan bir araştırmada, hükümet ve AKP çevrelerinin o yıllarda yaşanan İHL sorununa çözüm için “seçmeli din dersi” önerisine odaklandıkları belirtilmekte, *Kur’an’ın Türkçesi* ve *Hz. Muhammed’in Hayatı* adıyla en az iki dersin öğrencilerin seçimine sunulmasında birleşildiği belirtilmektedir (Çakır, Bozan & Talu, 2004: 28, 34). Türkiye İmam Hatipliler Vakfı’nın, mevcut uygulamanın hemen öncesinde düzenlediği Türkiye’de Din Öğretimi Forumu’nun sonuç raporunda da seçmeli din dersi olarak *Kur’an-ı Kerim* ve *Hz. Peygamber’in Hayatı* dersleri önerisi yer almaktadır (TİMAV, 2012:6).

18. Millî Eğitim Şûrası’nda “Anayasa’nın 24. maddesinin ilgili hükmü gereğince isteyen anne ve babaların çocuklarına ahlaki ve manevi değerlerine yardımcı olmak amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır” şeklinde karar alınmıştır. Ardından çıkarılan Zorunlu Eğitim Yasası’nın 9. Maddesinde “Ortaokul ve liselerde, Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler dersleri isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur” düzenlemesine yer verilmiştir. 4+4+4 olarak adlandırılan 12 yıllık zorunlu eğitim uygulamasına geçilmesiyle 2012-2013 öğretim yılından itibaren yasada adı geçen dersler uygulamada yerini almıştır.

Tablo 1: Seçmeli Din Derslerinin Haftalık Dağılımı

Kademe	Ortaokul				Genel Lise			
	5.S	6.S	7.S	8.S	9.S	10.S	11.S	12.S
Kur’an-ı Kerim	2	2	2	2	2	2	2	2
Hz. Muhammed’in Hayatı	2	2	2	2	2	2	2	2
Temel Dinî Bilgiler	2	2			1	1		

Görüldüğü gibi isteğe bağlı seçmeli din derslerinden Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri ortaokul 5. sınıftan başlamakta ve ikişer saat olarak lise son sınıfa kadar devam etmektedir. Temel Dinî Bilgiler dersi ise her iki kademenin ilk iki yılında yer almakta olup lisede haftada bir saattir.

Yukarıda kısaca yer verdiğimiz tarihçedeki inişli çıkışlı süreçten de anlaşılacağı üzere ülkemizde din dersleri tartışma konusu olmaktan kurtulamamıştır. Tartışmalarda çoğunlukla siyasi ve ideolojik boyutun bilimselliğin önüne geçmesi uygulamada sağlıklı adımlar atılmasını güçleştirmektedir.

Program Geliştirme Bağlamında Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Dersleri

Eğitim sistemlerinin başarısı, eğitim programlarının doğru planlanması ve geliştirilmesi ile mümkündür. Doğru planlanma ve geliştirme ise program geliştirme sürecinde eğitim ve öğretim programlarının dört ana unsurunun, yani hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme (Demirel, 2009: 5) unsurlarının dikkatle düzenlenmesine bağlıdır.

Söz konusu noktadan hareketle çalışmamız bağlamında Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin öğretim programlarını ve müfredatlarını bahsi geçen dört ana unsur açısından değerlendirmeyi, ilgili derslerin öğretmenlerinin görüşlerini anlamlandırabilmek açısından faydalı görmekteyiz.

Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin öğretim programları, derslerin eğitim programında yer almasından önce öğretim programlarının dört ana unsuru açısından incelemeye tabi tutulmuş ve inceleme sonuçlarına dair kapsamlı bir rapor hazırlanmıştır (Kaymakcan ve ark., 2013). Söz konusu raporda derslerin öğretim programlarına ilişkin genel değerlendirmelerde şu hususlar dikkati çekmektedir:

- Ortaokul ve ortaöğretim *Temel Dini Bilgiler (İslam I-II)* dersinin öğretim programlarında dersin tanıtımı, kapsamı ve amaçlarına dair bilgiler iki programda da aynı biçimde yer almakta ve tekrar edilmektedir. Buna göre programlarda İslam'ın temel kaynaklarından öğrenilmesine yönelik bilgilerin yer aldığı, dolayısıyla Kur'an ve sünnet merkezli bir İslam sunumunun merkeze alındığı dikkati çekmektedir (Kaymakcan ve ark., 2013: 18). Öğretim programlarının amaç ve kazanımlar kısmında ise genel amaçların öğrencilerin "İslam dini hakkında genel bilgiler edinmeleri" amacına yönelik olarak yazıldığı ve amaç ifadelerinin duyuşsal ve psikomotor alanlardan ziyade bilişsel alana yönelik oldukları tespit edilmiştir. Öyle ki söz konusu programlarda kazanımların %73'ü bilişsel, %27'i duyuşsal alana yönelik yazılmış, psikomotor alana dair hiçbir kazanıma yer verilmemiştir (Kaymakcan ve ark., 2013: 19). Öğretim programlarında yer alan amaç ve kazanımların din eğitiminden ziyade din öğretimini hedeflediği ise bir diğer tespit olarak yer almaktadır (Kaymakcan ve ark., 2013: 19).
- Dersin öğretim programlarında programın temel öğelerine dair unsurların yeterince yer almadığı, gerek eğitim açısından gerekse İslam sunumuna dair hangi yaklaşımların ele alındığı hususunda herhangi bir bilgiye yer verilmediği önemli bir tespit olarak dikkati çekmektedir (Kaymakcan ve ark., 2013: s. 31)
- Öğretim programlarında öğrenme - öğretme süreçleri ve ölçme-değerlendirme unsurlarına dair bazı temel bilgiler yer almakla birlikte bu süreçte öğretmenin rolüne dair herhangi bir bilgiye yer verilmediği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda öğretmenin dersin işleniş ve öğrencilerin kazanımlarının ölçülüp değerlendirilmesi bağlamında hangi yöntem ve teknikleri kullanıp, hangi etkinliklere yer verebileceklerine dair bilgilerin ve örneklerin yer almaması da önemli bir eksiklik olarak ifade edilmiştir (Kaymakcan ve ark., 2013: 31).

- Öğretim programlarında yer alan "açıklamalar" kısmının dersin öğretmenlerine yardımcı olacak açıklamaları yeterince içermediği gibi, bazı ünitelerde ya hiçbir açıklamanın yer almadığı ya da benzer açıklamaların tekrar yer aldığı tespit edilmiştir (Kaymakcan ve ark., 2013: 32).
- Bazı ünitelerde konu başlıkları belirlenirken alt başlıkların yazılmadığı ve konunun öğretim materyalinde detaylandırıldığı bir başka tespit olarak belirtilmiştir (Kaymakcan ve ark., 2013: 32).
- Ortaokul ve Ortaöğretim Hz. Muhammed'in Hayatı dersi öğretim programları ile ilgili olarak söz konusu raporda yapılan ilk tespit, programın genel amaçlar bölümünde öğrencilerin Hz. Muhammed'i örnek almalarının amaçlandığına dair bir maddenin yer almaması, "örnekliliğin" sadece kavrama boyutunda öngörülmesidir (Kaymakcan ve ark., 2013: 37). Kronolojik bir biçimde ele alınmayacağı anlaşılan dersin amaçlarına ve kazanımlarına bakıldığında ise kazanımların %81,3'ünün bilişsel, %18,2'sinin ise duyuşsal alana dair olduğu görülmüştür (Kaymakcan ve ark., 2013: 38). Toplam kazanımlar içinde psikomotor alana dair ise Hz. Muhammed ve Aile öğrenme alanında yer alan "Çocuğun Görevleri" ünitesinde sadece bir kazanım bulunmaktadır. Özellikle "tepkide bulunma" ve "değer vermeye" yönelik herhangi bir kazanım söz konusu değildir (Kaymakcan ve ark., 2013: 54).
- Hz. Muhammed'in Hayatı seçmeli dersinin mevcut halinin din eğitimi değil din öğretimine yönelik olarak planlandığı, oysa dersin Hz. Muhammed'in örnekliliğini hayata yansıtması gerektiği raporda vurgulanan bir başka husustur (Kaymakcan ve ark., 2013: 54).
- Rapora göre her ünite için yer alan kazanımlar sadece Hz. Muhammed çerçevesinden oluşturulmakta ve dolayısıyla daraltılmaktadır. Zira sadece Hz. Muhammed açısından oluşturulan kazanımların konuya dair ön bilgiler veren ve açan kazanımların yer almasına mani olacağı ifade edilmektedir (Kaymakcan ve ark., 2013: 54).
- Öğretim programında Hz. Muhammed'in hayatının kronolojik boyutunun göz ardı edildiği ancak konuların sadece tematik anlatımla ele alınmasının Hz. Muhammed'in hayatına dair neden-sonuç ilişkilerini zayıflatabileceği vurgulanmıştır (Kaymakcan ve ark., 2013: 54).
- Raporda, öğretim programında "Hz. Muhammed'in Hayat Hikayesi" öğrenme alanı içerisinde yer alan "Hz. Muhammed'in Hayat Hikayesini Hatırlayalım" ünite başlığının ortaokul 5. sınıftan 12. sınıfa kadar, açılımı, açıklamaları ve kazanımları da dahil olmak üzere aynı ifadelerle yer alması, öğrencinin gelişim ve hazır bulunuşluk düzeyine aykırı bir durum olarak değerlendirilmektedir (Kaymakcan ve ark., 2013: 55).
- Raporda dikkat çekilen bir diğer husus ise Hz. Muhammed'in Hayatı adını taşıyan dersin birçok ünite başlığının ve ünite açılımının Hz. Muhammed ile ilgili olarak hazırlanmamasıdır. Bu durum dersin amacının İslam'ı genel olarak öğretmek olduğu biçiminde değerlendirilmektedir (Kaymakcan ve ark., 2013: 55).
- Dersin ortaokullarda notla değerlendirilmemesi hükmü ise raporda değiştirilmesi gereken en önemli durumlardan biri olarak ifade edilmektedir (Kaymakcan ve ark., 2013: 55).
- Ortaokul ve İmam-Hatip ortaokulu ile ortaöğretim Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programlarını beraber ele alan raporda, dersin öğretim programlarının oluşturmacı yaklaşımla hazırlandığının anlaşıldığı ifade edilmektedir. İkisi bilişsel, ikisi duyuşsal ve biri de psikomotor alana yönelik beş genel amaç ifadesi içeren dersin kazanımlarının %76,3'ünün bilişsel, %7,3'ünün duyuşsal ve %16,4'ünün de

psikomotor alana yönelik olarak yazıldığı tespit edilmiştir (Kaymakcan ve ark., 2013: 60). Bu ders için de önceliğin Kur'an-ı Kerim hakkında bilgi sahibi olmaya verildiği belirtilmekte, Kur'an'ın esaslarının benimsenmesine, bu esaslara ve ahlaki ilkelere uygun biçimde davranışların şekillenmesine yönelik amaç ve kazanımlara programda yeterince yer verilmediği vurgulanmaktadır (Kaymakcan ve ark., 2013: 60).

- Raporla göre dersin "Kur'an-ı Kerim'i Okumaya Giriş" ünitelerine yeterince yer ayrılmamasına mukabil, İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinde bir ilim dalı olarak öğretime konu edilmesi uygun görülen "Tevhit bilgisi" konularına yer verilmesi yerinde bulunmamış, ortaokul ve lise öğrencileri için bu kuralların uygulama esnasında öğretilmesi ve oturtulması uygun görülmüştür (Kaymakcan ve ark., 2013:80).
- Arap alfabesinin öğretilmesi hususunda öğretim programlarının izlediği metot, liste halinde verilen harflerin başta-ortada-sonda yazılışları ile öğretilmeye çalışıldığı geleneksel metot olarak ifade edilmiş ve bu metodun öğrenilecek konuyu zorlaştırdığı vurgulanmıştır. Bu nedenle Arap alfabesinin öğretilmesinde yeni teknikler kullanılması ve harflerin tedricen öğretilmesine yönelik mevcut programın yeniden ele alınması tavsiye edilmiştir (Kaymakcan ve ark., 2013: 80).
- Her bir derse ait ölçme – değerlendirmeye dair aynı metnin yer aldığı belirtilen raporda, öğretim programlarının derslerin kendi konu alanlarına özgü ölçme ve değerlendirmeye yönelik bilgi ve örnekleri içerecek biçimde yeniden düzenlenmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Kaymakcan ve ark., 2013: 80). Bu hususta en temel mesele olarak görülen ilköğretim kurumları yönetmeliğinde yer alan "seçmeli derslerin notla değerlendirilemeyeceği" hükmünün ise değiştirilmesi ve seçmeli derslerin notla değerlendirilmesinin yolunun açılması önemle tavsiye edilmektedir.

Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Dersleri ile ilgili bir diğer araştırma ve inceleme raporu ise İlim Kültür Eğitim Derneği (İLKE) İLE Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği (YEKDER) desteği ile öğretmen, veli ve öğrencilerin görüşleri de alınarak gerçekleştirilen bir çalışmaya dayanmaktadır (Bahçekapılı, 2013). Raporun derslerin öğretim programları ile ilgili olarak ortaya koyduğu belli başlı tespitler arasında şu noktalar dikkati çekmektedir:

- Derslerin öğretim programlarında ihtiyaçların saptanma biçimi uygun şekilde yapılamamıştır (Bahçekapılı, 2013: 52). Buna göre programlar toplum ve bireyin ihtiyaçlarını dikkate alarak hazırlanmaktan ziyade, merkezi yönetim ve bu yönetimin oluşturduğu program geliştirme komisyonlarının inisiyatifleriyle hazırlanmıştır.
- Derslerdeki kazanımların bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olmak üzere üç alanda eşit oranda dağılım göstermediği, ağırlıklı olarak bilişsel alanın gözetildiği dikkati çeken bir husus olarak ortaya konulmaktadır (Bahçekapılı, 2013: 56). Bu doğrultuda Hz. Muhammed'in Hayatı dersinin tematik biçimde hazırlanması olumlu bir gelişme olarak kabul edilmekle birlikte, dersin kazanımlarının duyuşsal ve psikomotor alanlarda az sayıda olması, düzeltilmesi gereken bir eksiklik olarak tespit edilmiştir. Aynı şekilde Temel Dini Bilgiler dersinde psikomotor kazanımlara hiç yer verilmediği, yine önemli bir eksiklik olarak vurgulanmaktadır. Raporla göre kazanımların toplumun ihtiyaçlarının ve özellikle gençlerin biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlerinin gözetilerek oluşturulduğunu söylemek mümkün değildir (Bahçekapılı, 2013: 57).
- Raporla içerik itibarıyla Kuran-ı Kerim derslerinde yer alan alt konuların, ortaokul ve imam hatip ortaokul düzeyindeki öğrencilerin öğrenme seviyelerine uygun, ancak ilk defa ortaöğretimde bu dersi alacak öğrencilerin seviyelerinin üstünde olduğu belirtilmekte, bu öğrencilerin zorluk çekebilecekleri ifade edilmektedir. Bunun yanında

Tecvit dersinin uygulamalı olarak yaptırılmasının özellikle psikomotor becerilerin geliştirilmesi açısından önemli olduğu vurgulanmaktadır (Bahçekapılı, 2013: 59).

- Raporda Hz. Muhammed'in Hayatı dersinin ünitelerinde yer alan konuların ve kazanımların "İlköğretim 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf DKAB Öğretim Programında yer alan "Hz. Muhammed" öğrenme alanı ile ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Söz konusu ilişkilendirme, teknik hatalarına rağmen program tasarımı açısından olumlu bir gelişme olarak kabul edilmektedir (Bahçekapılı, 2013: 63).
- Hz. Muhammed'in hayatı öğrenme alanlarında yer alan ve benzer gibi görülen temaların/ünitelerin içeriklerine ilişkin açıklamalar ve içeriklerin ilişkili oldukları kazanımlar incelendiğinde kapsam ve sınırlılıklarının farklı olduğunun, farklı sınıflarda yer alan bu temalarla birbirlerinden farklı davranışların kazandırılmasının hedeflendiğinin görüleceği raporda vurgulanan bir başka husustur (Bahçekapılı, 2013: 63). Bu manada yukarıda temas edilen Kaymakcan ve arkadaşlarının tekrarlarla ilgili değerlendirmelerine itiraz edilmektedir.
- Raporda Ortaokul Temel Dinî Bilgiler (İslam, I-II) Öğretim Programında öğrenme alanlarının bulunmadığı, dersin öğretim programının doğrudan ünitelerden oluşturulduğu belirtilmektedir. Ortaokul ve ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II)'deki inanç, ibadet ve ahlaka yönelik bazı konuların ve ünite içeriklerinin de İlk ve Ortaöğretim DKAB Programlarıyla örtüştüğü ve hatta farklı sınıf düzeylerinde de aynı şekilde tekrar ettiği ifade edilmektedir. Bunun yanında Ortaokul Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Öğretim Programındaki ünitelerin hem kendi aralarında hem de Ortaöğretim Temel Dinî Bilgiler (İslam I-II) Öğretim Programındaki ünitelerin içerik, kazanım ve açıklamalar kısmıyla tekrar ettiği de raporda vurgulanan önemli bir husustur (Bahçekapılı, 2013: 63).
- Derslerin öğretim programlarında öğrenme-öğretme sürecine dair bir başlık bulunmadığı, her bir öğretim programında aynı olan "Programın Uygulanmasına İlişkin İlke ve Açıklamalar" ile program içerisinde yer alan "Açıklamalar" kısmında bulunan bazı hususların, öğrenme-öğretme sürecine dair bilgileri ihtiva ettiği bir başka tespit olarak ortaya konulmaktadır (Bahçekapılı, 2013: 65).

Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Dersleri'nin öğretim programları ile ilgili olarak, uygulamaya geçilmesinden önce gerçekleştirilen her iki raporda ortaya çıkan ortak değerlendirmeleri, ana hatlarıyla, kazanımların bilişsel alana yoğunlaşması, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler (İslam, I-II) derslerinin özellikle DKAB derslerinin içerikleri ile tekrar eden kısımlarının bulunması ve her bir derse dair ayrıca ölçme-değerlendirmeye ait kısmın bulunmaması şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Her iki kapsamlı raporda yapılan tespitlere ve getirilen önerilere binaen yaptığımız inceleme neticesinde tespit edebildiğimiz kadarıyla dersler uygulamaya konulduktan sonra öğretim programlarına yönelik iki değişiklik söz konusudur. Bunlardan birincisi, 26 Temmuz 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan İlköğretim Kurumları Yönetmeliği uyarınca derslerin notla değerlendirilecek olmasıdır. İkincisi ise Ortaöğretim 11. sınıf Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programının "Kura'n-ı Kerim Okuma ve Ezberleme" öğretim alanına ait "Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma" başlıklı ikinci ünitenin Kazanımlar kısmının ikinci maddesinin "Bakara, Mülk ve Fetih surelerini kurallarına uyararak okur" yerine "Maide, Muhammed ve Hadid surelerini kurallarına uyararak okur" olarak; üçüncü maddesinin "Kur'an-ı Kerim'i okurken... İdgam-ı Kamekiye'yi ayırt eder" yerine "Kur'an-ı Kerim'i okurken... İzhar-ı Kamekiye'yi ayırt eder" olarak ve Tecvit Bilgisi kısmında 5.7. maddede yer alan "İdgam-ı Kamekiye" ifadesinin "İzhar-ı Kamekiye" olarak değiştirilmesi şeklindedir.

Raporlarda yer alan tespitler ve derslerin uygulamaya konulmasından sonra yapılan değişikliklerin niteliği, derslerin öğretim programlarının, program geliştirmenin temel unsurları açısından tekrar ele alınmasının gerekli ve önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Konu ve Problem

Araştırmamızın konusu program geliştirme bağlamında din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinin yeterlilik ve verimliliklerine dair derslerin öğretmenlerinin görüş ve değerlendirmelerini içermektedir.

Konu kapsamında cevap aranan sorular ise şunlardır:

- a.** Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin hedefleri öğretim programlarında uygun biçimde ortaya konulmuş mudur?
- b.** Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli dersleri, din eğitimi ile ilgili bireysel ve sosyal ihtiyaçlara cevap vermede yeterli midir?
- c.** Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin içerikleri derslerin uygulamaya konuluş amaçlarına uygun biçimde düzenlenmiş midir?
- d.** Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli dersleri ile ilgili uygulamada karşılaşılan sorunlar nelerdir?
- e.** Öğrencileri Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerini seçmeye yönelten faktörler nelerdir?
- f.** Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin öğretim programları, derslerin verimliliği açısından yeniden düzenlenmeli midir?
- g.** Mevcut durum göz önüne alındığında Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin geleceği ile ilgili derslerin öğretmenlerinin tavsiyeleri nelerdir?

Yukarıdaki sorulardan hareketle araştırmamızın hipotezleri ise şu şekilde tespit edilmiştir:

- 1.** Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin öğretim programlarında, program geliştirmenin unsurları açısından eksiklikler söz konusudur.
- 2.** Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin seçiminde en önemli faktör ailedir.
- 3.** Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinden Temel Dini Bilgiler dersi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinden içerik itibarıyla belirgin bir farka sahip olmaması sebebiyle daha az tercih edilmektedir.
- 4.** Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin uygulama sürecinde içerik, metotlar ve okulun şartları açısından derslerin verimliliğini olumsuz şekilde etkileyecek problemler mevcuttur.
- 5.** Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin öğretmenleri tarafından, derslerin eğitim programı içerisinde yer almasının gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Eğitim programlarında yer alacak derslerin belirlenmesine tesir eden ilk unsurlardan biri toplumsal ihtiyaçlardır. Bu minvalde mevcut Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinden din eğitimi açısından verim alınmadığı düşüncesi ve bu düşünceye binaen ailelere ve öğrencilere alternatif olarak din eğitimi alabilecekleri ders imkanının sağlanmasının gerekli olduğu fikri (Bahçekapılı, 2013: 13-14), Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin eğitim programına girmesinin en temel nedenidir. Dolayısıyla eğitim programına dâhil edilirken bu derslerin "dinini daha iyi öğrenme ve hayata

geçirme" amacına yönelik olarak seçileceğinin öngörüldüğünü ifade etmek mümkündür.

Söz konusu beklentinin uygulamada karşılanıp karşılanamayacağı, derslerin söz konusu beklentiye cevap verip veremeyeceği hususu ise öncelikle bu derslerin Ortaokul ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin eksik bıraktığı düşünülen alanları doldurmada sağlıklı ve yeterli bir alternatif oluşturup oluşturamalarına bağlıdır. Bu nedenle derslerin öğretim programlarının ortaokul ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin öğretim programlarından farklı olarak hangi niteliklere sahip olduğu meselesi, derslerin amacına ulaşip ulaşmaması bakımından, ayrı bir öneme sahiptir.

Bahsi geçen noktalardan hareketle araştırmamızın amacı, Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin din eğitimi açısından verimliliklerini, derslere giren öğretmenlerin uygulamadaki tecrübelerinden hareketle ortaya koymaktır. Bu doğrultuda derslerin program geliştirme açısından durumu tespit edilerek, öğretim programlarının temel unsurları bağlamında derslere giren öğretmenlerin derslere dair görüşlerinin değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Böylece uygulamadan hareketle derslerin verimliliğine ait sorunlar tartışılacak ve buna bağlı olarak geleceği üzerine öneriler getirilmeye çalışılacaktır.

Derslerin uygulamaya giriş amaçlarının gerçekleştirilmesi için uygulamadaki problemlerin bizzat uygulayanlar tarafından ortaya konulmasının söz konusu derslerin öğretim programlarının sağlıklı biçimde geliştirilebilmesi için önemli olduğu kanaatindeyiz.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda niteliksel araştırma yöntemlerinden mülakat (görüşme-interview) tekniği kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniğini tercih ettiğimiz araştırma internet üzerinden gerçekleştirilmiş, cevaplarda eksik veya muğlak kalan kısımlar tekrar bağlantıya geçilmek suretiyle tamamlanarak anlaşılır hale getirilmiştir. Verilerin yorumlanmasında içerik analizi yöntemi benimsenmiştir. Araştırma kapsamında İstanbul'da görev yapmakta olan 17'si ortaokul, 9'u lise olmak üzere 26 DKAB öğretmenleriyle görüşülmüştür. Lisede görev yapan öğretmenlerin 8'i erkek, 1'i kadındır. Ortaokul öğretmenlerinin ise 10'u kadın, 7'si erkektir. Katılımcıların 1'i İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1'i Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1'i Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1'i Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunu olup, diğerleri Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mezunudur. Yine katılımcıların 15'i Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümü mezunu, kalan 11'i ise İlahiyat bölümünden mezundur. Öğretmenlerin 10'u 25-29 yaş arası, 8'i 30-39 yaş arası, 4'ü 40-49 yaş arası, 4'ü de 50 yaş ve üzeridir.

Katılımcılardan 15'i uygulamanın başından beri, geri kalan 11'i ise 2 yıldır seçmeli din derslerine girmektedirler. Son olarak katılımcıların 13'ü seçmeli din derslerinin 3'üne birden, 9'u Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı derslerine, 2'si Kur'an-ı Kerim ve Temel Dinî Bilgiler derslerine, 2'si de sadece Kur'an-ı Kerim derslerine girenlerden oluşmaktadır.

Araştırmanın Bulguları ve Yorumlar

Araştırmamız kapsamında katılımcıların dersleri değerlendirmelerini program geliştirmenin ana unsurları doğrultusunda yapmalarını hedefledik. Bu nedenle ihtiyaç tespiti ile program geliştirmenin dört ana unsuru yani hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme açısından derslerin verimliliklerine dair kanaatlerini ve uygulamaya dair görüş ve önerilerini almak üzere sorduğumuz soruları, program geliştirmenin bahsi geçen dört ana unsuru açısından sınıflandırdık. Elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

a. Derslerin Seçilip Seçilmeme Nedeni / İhtiyaç Durumu:

Bir dersin seçilip seçilme nedeninin derse olan ihtiyacı tespitteki önemi açıktır. Bu bağlamda katılımcılara yönelttiğimiz sorular ve aldığımız cevaplar şu şekildedir:

Tablo 2: “Öğrencilerin Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerini seçmelerinde etkili olan faktör ya da faktörlerin neler olduğunu düşünüyorsunuz?”

	1.Faktör (N)	2. Faktör (N)	3. Faktör (N)	Toplam (N)
Aile	22	2		24
Okul İdaresi	1	2	1	4
Öğrencilerin İlgi ve İsteği	3			3
Dersin Değerlendirilmesi		6		6
DKAB Öğretmeni		5	3	8
Kur'an Okumayı Öğrenme		2	1	3
Din Hakkında Bilgilenme İsteği		1		1
Arkadaş Çevresi		1	1	2
Daha Önce Din Eğt. Almış Olmak			1	1
Alternatif Olarak Sunulan Diğer Seçmeli Dersler			1	1
Toplam	26	19	8	-

Ö1, Ö5, Ö21 ve Ö23 hariç katılımcıların 22'si bu soruya birinci derecede etkili faktörün aile olduğu cevabını vermiştir. Ö23 derslerin seçilmesinde birinci faktörün okul idaresi olduğunu söylerken, diğer üç öğrencilerin ilgi ve isteğini neden olarak göstermişlerdir. Bu öğretmenlerin ikisi (Ö5 ile Ö23) aileyi derslerin seçilmesindeki ikinci faktör olarak zikretmektedirler. Böylece aileyi derslerin seçilmesinde etkili olarak görenlerin sayısı toplamda 24'tür. 7 öğretmen (Ö1, Ö7, Ö9, Ö10, Ö21, Ö22, Ö26) derslerin seçilmesiyle ilgili başka faktör belirtmezken kalan katılımcıların 6'sı (Ö2, Ö13, Ö17, Ö18 ve Ö20) dersin değerlendirilmesiyle ilgili hususları (kolay olması, not kaygısının olmaması, not yükseltme, iyi not alma vb.), 5'i (Ö3, Ö4, Ö6, Ö11 ve Ö16) DKAB öğretmenini (öğretmenin kendini sevdirmesini), 2'si (Ö8, Ö25) Kur'an okumayı öğrenmeyi, 2'si (Ö15, Ö24) okul idaresini, 1'i (Ö14) din hakkında bilgilenme isteğini, diğer 1'i (Ö19) de arkadaş çevresini derslerin seçilmesinde ikinci faktör olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerden 8'i söz konusu derslerin seçilmesinde üçüncü faktör olarak diğerlerinin birinci ve ikinci faktör olarak söyledikleri sebepleri göstermişlerdir. Bu öğretmenlerden 3'ü (Ö14, Ö18, Ö20) DKAB öğretmenini, biri (Ö4) okul idaresini, biri (Ö6) arkadaş çevresini, biri (Ö13) Kur'an öğrenmeyi üçüncü neden olarak gösterirken, bu nedenlerden farklı olarak biri (Ö12) öğrencilerin daha önce din eğitimi almış olmalarını, biri de alternatif olarak sunulan diğer seçmeli dersleri neden olarak göstermişlerdir.

Görüldüğü üzere katılımcıların vermiş olduğu cevaplar, “Din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinin seçiminde en önemli faktör ailedir” şeklindeki hipotezimizi

doğrulamaktadır. Bahçekapılı'nın araştırmasına katılan öğretmenlere göre de bu derslerin seçilmesinde en etkili faktör ailelerdir (Bahçekapılı, 2013: 204). Ancak, Meydan'ın yaptığı araştırmada, öğrencilerin yarısından fazlasının (%69,7) kendi ilgi ve merakı nedeniyle seçmeli din derslerini seçtikleri görülmektedir. Aynı araştırmada ailenin ikinci sırada yönlendirici sebep olduğu belirtilmektedir (Meydan, 2013: 234).

Katılımcılarımızın verdiği cevaplardan okul yönetiminin de derslerin seçilmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bahçekapılı'nın araştırmasında da, öğrencilerin seçmeli din derslerini almalarında, okul idaresi tarafından çeşitli nedenlerden dolayı yapılan yönlendirme ve paket ders uygulaması gibi bazı dış faktörlerin önemli bir etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu araştırmaya göre, paket derslerin hazırlandığı okullarda, öğrencilerin birçoğu seçmek istemelerine rağmen birden fazla din dersi seçmemiştir. (Bahçekapılı, 2013: 68,70). Okul idaresinin öğrencileri herhangi bir dersi seçmeye ya da seçmemeye yönlendirmesi sıkıntılı bir durum olarak gözükmemektedir. Ö20, 'tercih yapmayan öğrencileri idare aynen ailelerin düşüncesiyle (özellikle okulun en yaramaz ve tembellerini adam olsunlar mantığıyla) bu derslere aktarıyorlar' şeklinde okul idaresinin yönlendirme nedenini izah ederken; Ö16, 'Uygulamada bazı idarecilerin bu derslerin seçilmesini performansla yansıtmaya çalışarak öğrencilere baskı yapması bence hiç hoş değil. Bu tarz uygulamalar tepki oluşturur. Öğrencilerin bu dersi seçmelerinin önünde engel varsa kaldırılmalı. Ama bir adım daha ileriye gidilerek bu derse suni bir yönlendirmeye girilmemeli!' diyerek rahatsızlığını ifade etmektedir.

Tablo 3: "Öğrencilerin Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerini seçmemelerinin size göre sebebi ya da sebepleri nelerdir?"

	1.Faktör (N)	2. Faktör (N)	Toplam (N)
Aile	12	1	13
Okul İdaresi	3		3
LYS'de Soru Çıkmaması	2		2
Mezhep Farkı	1		1
DKAB Öğretmeni	3	1	4
Kur'an Okumayı Bilmek	1		1
Dini Değerlere Uzaklık	1		1
DKAB Dersinin Tekrarı Olması		3	3
Daha Önce Seçip Zorlanmak	1		1
Not Kaygısı	1		1
Yaz kursları, alternatif din eğitimi kaynakları		3	3
Dersin Son Saatlere Bırakılması	1		1
Toplam	26	8	-

Tablo 3'te görüldüğü üzere katılımcılar Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin seçilmesinde olduğu kadar olmasa da; seçilmemesinde de diğer faktörlere

nazaran en etkili faktörün aile olduğu görüşündedirler. Bu görüşte olan katılımcı sayısı 12'dir (Ö1, Ö2, Ö3, Ö7, Ö10, Ö11, Ö12, Ö17, Ö19, Ö21, Ö24, Ö25). Aileyi derslerin seçilmemesinde ikinci faktör olarak görenlerin sayısı 1'dir (Ö8). Ailelerin çocuklarına bu dersleri seçtirmemelerinde dine karşı olan mesafelerinin yanı sıra dine yakınlıkları, çocuklarının dini zaten bildikleri, bu sebeple meslekî gelecekleri açısından daha önemli gördükleri dersleri seçmelerinin daha iyi olacağı düşüncesinin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ö3, “*velilerinin ‘Hocam yazın camiye gönderiyorum, okulda din dersi de var zaten’ dediklerini aktararak bu düşünceyle çocuklarını kendilerince daha önemli olan derslere (matematik, İngilizce, fen ..) yönlendirdiklerini*” aktarmaktadır. Diğer 2 öğretmenin (Ö14, Ö22) seçilmeme nedeni olarak LYS’de soru çıkmamasını, öğrencilerin fen ve sosyal derslerini daha önemli görmelerini söylemesi de bu nedeni teyit etmektedir. *Okul idaresini* derslerin seçilmeme nedeni olarak gösteren katılımcı sayısı 3’tür (Ö5, Ö13, Ö15). Yine 3 öğretmen (Ö4, Ö6, Ö18) derslerin seçilmemesinde birinci faktörün derslerin ya da DKAB öğretmenlerinin sıkıcı bulunması, ilgi çekmemesi olduğunu söylemişlerdir. Ö11 de ikinci faktör olarak bu hususu söylemektedir. Bunların dışında derslerin seçilmeme nedeni olarak ilk sırada gösterilen diğer hususlar şunlardır: Mezhep farkı (Ö20), dinî değerlere uzaklık (Ö16), Kur’an okumayı bilmek (Ö8), not kaygısı (Ö23) ve daha önce seçip zorlanmak (Ö9). Bu sorumuza birden fazla seçenekle cevap veren katılımcıların cevaplarına baktığımızda en çok zikredilen faktörün özellikle bu derslerdeki bilgilerin DKAB dersinin tekrarı olması (Ö2, Ö6, Ö8) görülmektedir. 2 katılımcının (Ö15, Ö24) söylediği DKAB dersinin yeterli görülmesi de bu bağlamda değerlendirilebilir. Yaz kursları, alternatif din eğitimi kaynakları da Ö4, Ö10, Ö20 tarafından derslerin seçilmesini engelleyen faktörler arasında sayılmaktadır. Bu konuda son olarak dikkatimizi çeken husus uygulamada seçmeli derslerin son saatlere bırakılmasıdır. Ö6, bu durumun da derslerin seçilmesini engelleyen bir faktör olduğunu söylemektedir.

Bahçekapılı’nın araştırmasında, öğretmenler tarafından derslerin seçilmemesiyle ilgili olarak benzeri sebeplerin ileri sürüldüğü görülürken (Bahçekapılı, 2013: 207), öğrencilere göre seçmeli din derslerinin seçilmemesindeki en önemli etken okul idaresi tarafından uygulanan paket ders uygulamasıdır (Bahçekapılı, 2013: 156).

Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinden çok hangisinin rağbet gördüğü ile ilgili olarak aldığımız cevapların dağılımı Tablo 4’te verilmiştir:

Tablo 4: “Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinden en çok tercih edilen ders hangisi?”

	N	%
Kur’an-ı Kerim	17	65,38
Hiz. Muhammed’in Hayatı	6	23,08
Temel Dini Bilgiler	2	7,68
Eşit Oranda	1	3,85
Toplam	26	100

Görüldüğü üzere katılımcıların dokuzu hariç geri kalan 17’si (%65,38) Kur’an-ı Kerim cevabını vermişlerdir. Bunlardan dördü Hiz. Muhammed’in Hayatı dersini ikinci sırada göstermektedir (Ö4, Ö5, Ö14, Ö26). Kur’an-ı Kerim dersinin ardından en çok tercih

edilen ders Hz. Muhammed'in Hayatı'dır (Ö7, Ö10, Ö12, Ö17, Ö22, Ö23).³ İki katılımcı (Ö2, Ö19) Temel Dini Bilgiler dersinin en çok tercih edildiğini söylerken bir katılımcı (Ö13) hepsinin eşit oranda tercih edildiğini söylemiştir. Görüldüğü üzere en çok tevecüh gören ders Kur'an-ı Kerim'dir. Diğer alan araştırmalarında da benzer bir sonuç çıktığı görülmektedir. Meydan'ın öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada, en çok tercih edilen ders %45,9 ile Kur'an-ı Kerim olurken, Bahçekapılı'nın araştırmasında da öğretmenlerin önemli bir kısmına göre seçmeli din derslerinden en önemlisi Kur'an-ı Kerim'dir (Meydan, 2013: 232; Bahçekapılı, 2013: 198).

Tablo 4a: “ Size göre bu dersin seçilme nedeni nedir?”

	N	%
Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenme isteği	7	41,18
Aile	3	17,65
Kur'an okumayı unutmama isteği	2	11,76
Okul İdaresi	1	5,88
Diğer iki seçmeli dersin içeriklerinin DKAB dersleriyle nerdeyse aynı olması	1	5,88
Cevap Yok	3	17,65
Toplam	17	100

Tablo 4a'da da görüldüğü üzere en çok tercih edilen dersin Kur'an-ı Kerim olduğunu söyleyenlerin 7'si (Ö3, Ö4, Ö5, Ö17, Ö18, Ö21, Ö25) bu durumun sebebinin Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenme isteği olduğunu ifade etmişlerdir. Geri kalan 3'ü (Ö6, Ö8, Ö11) aileyi, 2'si (Ö20, Ö24) Kur'an okumayı unutmama isteğini, 1'i (Ö16) okul idaresini, 1'i (Ö15) de diğer iki seçmeli dersin içeriğinin DKAB dersleriyle nerdeyse aynı olmasını tercih sebebi olarak göstermektedirler. Ailenin Kur'an dersine yönlendirme nedenini Ö8, 'yazları tatile ya da yazlıklarına gittikleri için Kur'an okumayı öğrenmeye cami vb yerlere gidemediklerinden dolayı aileleri çocuklarının okulda öğrenmelerini istiyorlar' diye açıklamaktadır. Ö16, okul idaresinin yönlendirmesini şu şekilde izah etmektedir: 'Okul idaresi elindeki sınıf ve öğretmen imkânlarına, biraz da düşüncesine göre bir planlama yapıp öğrencilerin seçim hakkını biraz daraltmış oluyor'. Hz. Muhammed'in Hayatı dersinin seçilmesine ana sebep olarak ise, bu dersin öğrenciler tarafından kolay olacağının düşünülmesi, DKAB derslerinden aşına olunması gösterilmektedir (Ö12, Ö17, Ö23).

³24 Eylül 2012'de Vatan gazetesinin verdiği habere göre, uygulamanın ilk yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nın bazı illerde yaptığı incelemelerde, "Hz. Muhammed'in Hayatı" en fazla seçilen ders olurken, Kuran-ı Kerim ve Matematik Uygulamaları derslerinin baş başa oranda seçildiği görülmüştür. Bkz. <http://www.gazetevatan.com/en-cok-secilen--peygamberin-hayati-mi--482764-yasam> (Erişim: 01.09.2015)

Tablo 4b: “Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinden en az tercih edilen ders hangisi?”

	N	%
Temel Dini Bilgiler	18	69,23
Kur’an-ı Kerim	3	11,54
Hız. Muhammed’in Hayatı	2	7,69
Böyle Bir Ders Yok	3	11,54
Toplam	26	100

Görüldüğü üzere katılımcılardan 3’ü (Ö10, Ö13, Ö17) böyle bir ders olmadığını söylerken, diğer 3’ü (Ö16, Ö22, Ö23) Kur’an dersinin, 2’si (Ö2, Ö19) Hz. Muhammed’in Hayatı dersinin geri kalan 18’i ise TDB dersinin en az tercih edilen ders olduğunu söylemektedirler. Bir önceki sorumuza verilen cevaplar ışığında bu sonuç şaşırtıcı değildir.

Tablo 4c: “Size göre bu dersin seçilmeme nedeni nedir?”

	N
DKAB dersinin içeriğine olan benzerliği	12
Lisede kredisinin 1 olması	1

TDB dersinin az tercih edilmesinin sebeplerinin başında DKAB dersinin içeriğine olan benzerliği gelmektedir. Diğer rapor ve araştırmalarda da özellikle TDB dersinin DKAB programlarıyla örtüştüğü ifade edilmektedir (Bahçekapılı, 2013: 63; Meydan, 2013: 227). Öğretmenlerimizin 12’si (Ö1, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö11, Ö15, Ö18, Ö21, Ö24, Ö25) mevcut DKAB dersleri nedeniyle *bu derse ihtiyaç olmadığı* görüşündedir. Lisede kredisinin 1 olması da gösterilen nedenler arasındadır (Ö12). Ö5, Temel Dini Bilgiler dersini kendisinin de sevmediğini söyleyerek sebebini şöyle açıklamaktadır: ‘*Her yıl okutulması çok fazla çünkü derste sürekli tekrar konular var ve doğal olarak öğrenci bundan sıkılıyor. Örnek verecek olursak; 5.sınıf din kültürü dersinin 1. Ünitesi ile temel dini bilgiler dersinin 2. ünitesi tamamen aynı konuları kapsamaktadır. Din kültüründe 1.ünite bitince hemen peşinden diğer ders. Öğrenci aynı konuyu 1ay daha tekrardan işlemek zorunda kalıyor. Temel Dini Bilgiler 1 sefere mahsus verilmeli ve sonraki yıllarda yaş seviyesine uygun olarak tefsir, hadis gibi dersler ilave edilmelidir.*’ Kur’an-ı Kerim dersinin az tercih edilmesinin nedenlerine baktığımızda, okumayı bilme (Ö16), öğrenme güçlüğü (Ö23) ve zaman yetersizliği (Ö22) cevaplarıyla karşılaşmaktayız. Hz. Muhammed’in Hayatı dersi ise daha önceden bilinmesi (Ö2) ve kendi başına öğrenebilme (Ö19) düşüncesiyle az tercih edilen dersler arasında yer almaktadır.

Tablo 5: “Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli dersleri arasında ihtiyaç olmadığını düşündüğünüz ders var mı?”

	N	%
Kur'an-ı Kerim	-	-
Hz. Muhammed'in Hayatı	4	15,38
Temel Dini Bilgiler	7	26,92
Hepsine İhtiyaç Var	14	53,85
Cevap Yok	1	3,85
Toplam	26	100

Doğrudan ihtiyaca yönelik olarak sorduğumuz Tablo 5'teki sorumuza verilen cevapların dağılımına baktığımızda katılımcılarımızdan 14'ünün (Ö1, Ö2, Ö9, Ö12, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö26) söz konusu seçmeli derslerin hepsine ihtiyaç olduğu yönünde cevap verdikleri görülmektedir. Bu öğretmenlerden 3'ü (Ö20, Ö21, Ö23) Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler derslerinin içeriklerinin yeniden düzenlenmesi gerektiği düşüncesindedirler. Katılımcılarımızdan 7'si (Ö3, Ö4, Ö5, Ö10, Ö17, Ö18, Ö24) TDB dersine, 4'ü (Ö6, Ö7, Ö8, Ö11) ise Hz. Muhammed'in Hayatı dersine ihtiyaç olmadığını söylemişlerdir. Bir katılımcımız ise (Ö25) bu derslerin hiçbirine ihtiyaç olmadığını düşündüğüdür.

Bir önceki sorumuzda 12 öğretmenimiz mevcut DKAB dersleri nedeniyle TDB dersine ihtiyaç olmadığını söylerken, bu sorumuzda sayının 7'ye düşmesi öğretmenlerimizin zihinsel karışıklığını gözler önüne sermektedir. Nitekim seçmeli derslerin hepsinin gerekli olduğunu söyleyen Ö20'nin ifadeleri bu karışıklığın itirafı gibidir: *'Bu derslerin tümünün işlevini yeterince yerine getiremediğini düşündüğümden yetersiz görüyorum. Bu yüzden varlıkları ile yoklukları pek bir anlam ifade etmiyor, hem öğrenci için hem de öğretmen için.'*

b. Hedef Unsuru:

Herhangi bir eğitim programının şekillenmesini ve buna bağlı olarak başarısını tayin edecek ilk adım programın hedeflerinin doğru, gerçekçi ve güncel biçimde tespit edilebilmesidir. Bir başka ifadeyle hedeflerin hem bireysel gelişim ve beklentileri hem de toplumsal gerçeklik ve ihtiyaçları dikkate alarak planlanması, ait oldukları programın başarılı olmasına da beraberinde getirecektir (Demirel, 106; Karakaya, 2004: 63-88). Bu noktadan hareketle katılımcılara seçmeli derslerin öğretim programlarının hedefleri ile ilgili sorduğumuz sorular ve verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Tablo 6:"Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar açısından Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin uygun olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız hangi ders ya da dersler olduğunu, hedeflerini ve hangi ihtiyaca cevap verdiğini de belirterek söyler misiniz?"

	N	%
Evet	11	42,30
Kısmen	3	11,53
Hayır	9	34,61
Fikrim Yok	3	11,53
Toplam	26	100

Tablo 6'da katılımcılara, derslerin öğretim programlarının hedeflerinin gerçekçi olup olmaması ile ilgili tespitlerinin yanında belirlenen hedeflerin bireysel ve sosyal ihtiyaçlara dayanan beklentiler açısından uygun olup olmadığına dair görüşlerini almak üzere yönelttiğimiz sorumuza verilen cevaplar kategorize edilmiştir. Tablo 6'ya göre katılımcıların yarıya yakını (% 42,3; 11 kişi (Ö.1, Ö.3, Ö.7, Ö.9, Ö.11, Ö.12, Ö.13, Ö.15, Ö.16, Ö.18, Ö.21)) sorumuza olumlu yanıt vermiştir. Buna göre her üç dersi de söz konusu ihtiyaçlara uygun görenlerin gerekçelerine örnek olarak şu ifadeleri vermek mümkündür: "Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar açısından dersler uygundur. Fakat eksiklikler de vardır. Her üç ders de uygundur. Bir Müslümanın Kur'an okuyabilmesi, Peygamberimiz'in hayatını ve ahlaki özelliklerini temel seviyede bilmesi ve temel dini bilgilerde namaz, oruç, hac gibi alanlarda uygulama yapabilecek kadar bilgi sahibi olması ve etrafına karşı sorumluluklarını, helal ve haramları bilmesi gerekir. Dersler de bunları en basit seviyede karşılamaktadır." (Ö.12)

Olumlu yanıt veren katılımcıların genelinin Kur'an-ı Kerim dersine özel vurgu yapmaları ise ayrıca dikkat çekicidir: "Kuran-ı Kerim dersi müfredatını özellikle beğeniyorum. Kuran-ı Kerim'in içeriğine yer verilmesi, belli başlı surelerin tanıtılması, Peygamber kıssaları, namaz surelerinin anlamları ile birlikte yer alması, Kuran-ı Kerim'in daha yakından tanınmasını sağladığını düşünüyorum."(Ö. 11) Benzeri birçok katılımcı tarafından Kur'an-ı Kerim diğer dersler içinde bahsi geçen ihtiyaçlara cevap veren en temel ders olarak ifade edilmiştir.

"Kısmen" cevabı veren katılımcıların (%11,5; 3 kişi (Ö.8, Ö.10, Ö.24)) bakış açısını, bir önceki soruda olduğu gibi, uygulamadaki problemler şekillendirmektedir: Özellikle Kur'an dersi için çocuğun Kur'an okumayı öğrenmesi ihtiyacını gideriyor olması açısından makuldür fakat düzey olarak çok karma ve kalabalık sınıflar bu dersi zaman açısından kısıtlı hale getirmekte ve öğrenci için zevkle soru ve eksikliklerini tamamlayarak öğrenme beklentisini karşılamamaktadır. (Ö.9)

Derslerin bireysel ve sosyal ihtiyaçlara cevap vermediğini belirten katılımcıların oranı %34,6 (9 kişi (Ö.2, Ö.4, Ö.5, Ö.14, Ö.17, Ö.19, Ö.20, Ö.22, Ö.26)) olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla olumlu düşünen katılımcıların oranı ile olumsuz düşünen katılımcıların oranının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu durum bir önceki soruya verilen cevaplarla uyum göstermektedir. Olumsuz düşünen katılımcıların gerekçelerine örnek olarak şu ifadeler dikkat çekicidir: "Hayır düşünmüyorum. Özellikle Hz. Muhammed'in Hayatı derslerinde sünnetlere neredeyse hiç yer verilmemiş. Hz. Peygamber'in örnek ahlaki uzun uzun anlatılarak toplumsal hayatta öğrencilere

kendilerine rol model olarak, örnek kişi olarak verilebilir. Bunların yerine adını ilahiyat öğrencilerinin bile belki duymadığı gazveler anlatılmış (örnek 6. sınıf kitabı)." (Ö.20)

Programları incelememediğini ifade eden katılımcılar (%11,5; 3 kişi (Ö.6, Ö.23, Ö.25)) ise, bir önceki soruda olduğu gibi, fikir beyan etmemişlerdir.

Tablo 7: "Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin programlarındaki hedefleri gerçekçi buluyor musunuz? Hedeflerde bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar gözetilmiş mi?"

	N	%
Evet	11	42,30
Kısmen	3	11,53
Hayır	9	34,61
Fikrim Yok	3	11,53
Toplam	26	100

Tablo 7'ye göre Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin öğretim programlarının hedefleri ile ilgili olarak katılımcıların yaklaşık % 42'si (11 kişi (Ö.1, Ö.3, Ö.7, Ö.9, Ö.11, Ö.12, Ö.13, Ö.15, Ö.16, Ö.18, Ö.21)) hedeflerin gerçekçi olduğunu ve bireysel ve sosyal ihtiyaçların gözetildiğini düşündüklerini ifade ederken, % 34,61'i (9 kişi (Ö.2, Ö.4, Ö.5, Ö.14, Ö.17, Ö.19, Ö.20, Ö.22, Ö.26)) aksi görüşte olduklarını belirtmişlerdir. Her iki görüş sahibi katılımcıların oranının birbirine yakın olması dikkat çekicidir. Verilen cevaplar incelendiğinde ise "evet" cevabı veren birçok katılımcının "ama" ile bazı açıklamalar getirdiğini görmekteyiz. Buna göre katılımcıların bir kısmı "evet cevabına rağmen programların güncellenmesi gerektiğini düşünmektedir. Mesela: "Hedefler uygulanabilir olmakla birlikte daha çok öğrenci ilgi ve ihtiyaçlarını yansıtan tarzda olabilir hale getirilmesi için geliştirilmelidir" (Ö. 9)ifadesiyle katılımcının öğrenciye yönelik olarak tekrar gözden geçirilmesini tavsiye ettiği hedeflere dair bir diğer katılımcı benzer bir biçimde ama daha somut bir örnek vermektedir: "Programlardaki hedefler gerçekçidir. Fakat basit düzeydedir. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar gözetilmiştir. Fakat geliştirilmelidir. Mesela Kur'an-ı Kerim'de Ali-i İmran Suresi yerine namaz sureleri ve her zaman cenazede vs. dua olarak okunan sureler bulunmalı." (Ö. 12)

Hedeflerin gerçekçi ve bireysel ve sosyal ihtiyaçlar gözetilerek düzenlenip düzenlenmediğine dair düşüncelerini "kısmen" şeklinde kategorize ettiğimiz katılımcıların (%11,53; 3 kişi (Ö.8, Ö.10, Ö.24)) bu kategoride ele alınmaları, derslerden bir kısmı için soruya "evet" bir kısmı için ise "hayır" şeklinde yanıt vermelerine binaendir. Buna göre "kısmen" kategorisi içerisinde cevapları değerlendirilen katılımcıların hedeflere daha ziyade uygulamaya geçirilebilme imkanları açısından yaklaştıkları görülmektedir: "Kur'an-ı Kerim dersi için evet, kademeli bir ilerleme var. Düzenli olarak her sene Kur'an-ı Kerim dersini alan bir öğrenci ciddi ilerleme gösterecektir. Hz Muhammed'in Hayatı dersi her sene kendini tekrar etmesine rağmen hedef kazanımlar gerçekçi. Toplumsal barış, ahlaki davranışlar, günlük hayata dair bireysel ihtiyaçlar gibi birçok konuda örneklendirmeler alınmış. Temel Dini Bilgiler dersi ise Hanefi fıkhı üzerinden ayrıntılandırılmış. Bu dersi seçen öğrencilerin hepsinin Hanefi fıkhından olmadığını göz önüne alırsak öğrenciler için oldukça kafa karıştırıcı. Faydalı olduğunu kesinlikle düşünmüyorum." (Ö. 10)

Sorumuza olumsuz yanıt veren katılımcıların oranının olumlu yanıt verenlerin oranına yakın olduğunu ifade etmiştik. Bu açıdan değerlendirildiğinde katılımcıların yarısının olumlu yarısının olumsuz kanaate sahip olduğu söylenebilir. Söz konusu kanaatlerin farklılaşmasında ise değerlendirmelerin yine uygulamadaki aksaklıklara binaen yapılmasının önemli payı bulunduğu ayrıca dikkati çekmektedir. Bu noktadan bakıldığında olumlu yaklaşan bazı katılımcıların da benzer açıklamalar getirdiğini tekrar göz önüne almakta fayda vardır. Bunun yanında öğrenilen bilginin hayata geçirilmesi probleminde de hedefler kapsamında dikkat çekilmektedir. Soruya olumsuz yanıt veren katılımcının aşağıdaki ifadeleri bu manada önemli bir örnektir: “*Kesinlikle gerçekçi değil. Ütopik hedefler. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ise hiç düşünülmemiş. İki senedir tüm derslere giriyorum ve hala vefat etmiş bir yakınının ardından Fatıha Suresini okuyamayan öğrenciler var. Temel Dini Bilgiler dersine bu gibi günlük hayatla ilgili şeyler eklense daha doyurucu olur. 5. Sınıflar Temel Dini Bilgiler kitabında üç hafta Allah'ın zati ve subuti sıfatlarını işlemek yerine bu gibi günlük hayatta da kullanabilecekleri şeyleri koysalar daha olumlu olacak.*” (Ö. 20)

Katılımcıların %11,5'i (3 kişi (Ö.6, Ö.23, Ö.25)) ise, programı incelemediklerini ifade ederek fikir beyan etmemişlerdir.

Tablo 6 ve Tablo 7 genel olarak değerlendirildiğinde, derslerin öğretim programlarına dair hazırlanan raporlarda da vurgulandığı üzere, program geliştirmenin en temel basamağı olan ihtiyaçların tespit edilmesi ve buradan hareketle hedeflerin belirlenmesi açısından mevcut öğretim programlarının yeterli olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Katılımcılar arasında söz konusu unsurları yeterli görenlerin dahi büyük kısmının programların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine dair vurguları bu tespiti doğrulayan önemli bir husustur. Kanaatimizce bu durum derslerin kazanımlarının belirlenmesini de büyük oranda etkileyen bir husustur. Zira ihtiyaçların ve hedeflerin isabetli biçimde tespit edilememesi, derslerden elde edilmesi beklenen kazanımların da sağlıklı ifade edilememesini beraberinde getirmektedir. Nitekim gerek derslerle ilgili daha önce temas ettiğimiz raporlarda gerekse derslerin öğretmenleri ile yapılan benzer bir araştırmada vurgulanan önemli hususlardan biri derslerin kazanımlarının çok genel ve soyut biçimde yazılmış olmasıdır ki bu durumun derslerden hayata dönük somut sonuçlar alınmasını zorlaştırdığı bizzat derslerin öğretmenleri tarafından ortaya konan önemli bir tespittir (Meydan, 2015: 689).

c. İçerik Unsuru:

Öğretim programlarında belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için, derslerin içeriğinin bu hedeflere uygun biçimde planlanması gerekir. İçerikteki problemler ve yetersizlikler hedeflere ulaşmanın önündeki en büyük engellerdendir. Bu noktadan hareketle katılımcılara derslerin içerikleri ile ilgili görüşlerini almak üzere sorduğumuz sorular ve verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Tablo 8: “Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin tek tek içeriklerine baktığınızda yeterlilik açısından neler söyleyebilirsiniz? (Eksik, fazla, yeterli, yetersiz gibi) Neden?”

	Yeterli (N)	Yetersiz (N)	Fikrim Yok (N)
Kur'an-ı Kerim	11	12	3
Hz. Muhammed'in Hayatı	8	15	3
Temel Dini Bilgiler	8	15	3

Katılımcıların derslerin yeterliliği ile ilgili görüşlerine bakıldığında, Kur'an-ı Kerim dersi için katılımcıların yarıya yakınının olumlu diğer yarısının da olumsuz (Ö.1, Ö.2, Ö.4, Ö.7, Ö.8, Ö.9, Ö.12, Ö.18, Ö.19, Ö.22, Ö.23, Ö.25) görüş beyan ettikleri görülmektedir. Hz. Muhammed'in Hayatı (Ö.1, Ö.2, Ö.5, Ö.6, Ö.7, Ö.8, Ö.9, Ö.11, Ö.12, Ö.13, Ö.15, Ö.19, Ö.20, Ö.23, Ö.25) ve Temel Dini Bilgiler dersleri için ise yarıdan fazla katılımcı (Ö.1, Ö.5, Ö.4, Ö.6, Ö.7, Ö.8, Ö.9, Ö.11, Ö.12, Ö.19, Ö.20, Ö.22, Ö.23, Ö.24, Ö.25) tarafından "yetersiz" değerlendirilmesinin yapıldığı dikkati çekmektedir. Yetersizliğin nedeni olarak ileri sürülen gerekçeler arasında konuların sıkıcı olması, çok fazla ayrıntının yer alması ve seviyenin gözetilmemesi şeklindeki değerlendirmeler ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda daha özenle hazırlanmasını tavsiye eden katılımcılar mevcuttur.

İçerik itibarıyla en yeterli görülen dersin Kur'an-ı Kerim olduğu dikkati çekmektedir. Ancak Kur'an-ı Kerim'in ders saatinin içerik için yetersiz olduğu ise birçok katılımcı tarafından belirtilmiştir.

Bahsettiğimiz hususlara örnek olarak bir katılımcı kanaatini gerekçeleriyle şu şekilde izah etmektedir: "*Kur'an dersi içeriği ezber sureleri, peygamber kıssaları, tecvit bilgisiyile üç ders içerisinde en doyurucu müfredat ve içeriğe sahip. Derslerin kolaydan zora ilerleyişi bence başarılı. Her yıl ilerleyen okuma düzeni, sürekliliği sağlıyor. Yani 4 yıl boyunca Kur'an dersini hakikaten düzgün bir şekilde alan biri için istifadeli olabilir. Aynı yorumları maalesef diğer iki ders için yapamıyorum. TDB kitaplarından ikincisinde (İslam 2) nispeten ilkinde göre daha işlevsel olsa da çocuğun ihtiyacına cevap verecek nitelikte olmayan ve doğrusu çok sıkıcı gelebilecek konular var. Ders içeriğine baktığımda bir öğretmen olarak benim bile çok sıkılarak anlatacağımdan emin olduğum konular var (aile bireylerinin görevleri, ailede mutluluğun temelleri, sorumluluklarımız konuları gibi) Siyer dersi için ise 5 ve 6. Sınıf kitapları müfredatı tamamen bomboş gibi geliyor bana. İlk otuzar sayfalar Peygamber'in hayatı, evet fakat kalan kısımlarda temizlik, beslenme, ekolojik dengeyi korumak gibi neden bu dersin müfredatında olduğunu anlayamadığım konular mevcut. Hatta bazı üniteler komple "neden bu konu burada?" dedirtiyor."* (Ö.6)

Katılımcılardan konu ile ilgili fikir belirtmeyenler (Ö.3, Ö.10, Ö.26) de söz konusudur ki bu durumun dersleri programın bütününe göz önüne alarak incelemeye ile ilişkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 8a: "Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinde zorunlu DKAB dersini tekrar eden kısımlar var mı?"

	N	%
Evet	25	96,15
Hayır	0	0
Fikrim Yok	1	3,84
Toplam	26	100

Katılımcıların neredeyse tamamı (%96,15; 25 kişi), seçmeli derslerde DKAB dersini tekrar eden, hatta "tamamıyla aynı" olan kısımların bulunduğunu belirtmiştir. Birçok katılımcı tarafından tekrarın en çok mevcut olduğu ders TDB olarak ifade edilmiş, bazıları tarafından ise bu ders DKAB'nin aynısı olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların birçoğu Hz. Muhammed'in Hayatı dersinde de benzer tekrarların bulunduğu vurgulamıştır: "*Özellikle Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler*

dersinde tekrarlar söz konusu olmakta, Kur'an için böyle bir durum söz konusu değildir." (Ö.9)

Katılımcılardan sadece bir kişi (Ö.26) konuyla ilgili olarak görüş beyan etmemiştir.

Tablo 8b: "Varsa bunun eğitimsel sonucu olumlu mu yoksa olumsuz mu? Neden?"

	N	%
Olumlu	5	19,23
Kısmen Olumlu-Kısmen Olumsuz	2	7,69
Olumsuz	15	57,69
Fikrim Yok	4	15,38
Toplam	26	100

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile seçmeli din eğitimi derslerinin içeriklerinde tekrar eden kısımların eğitim açısından etkisini değerlendirmeleri için sorduğumuz sorumuza verilen cevaplar, Tablo 8b'de kategorize edilmiştir. Buna göre katılımcıların yarısından fazlasının (%57,69; 15 kişi (Ö.2, Ö.3, Ö.4, Ö.5, Ö.6, Ö.7, Ö.8, Ö.9, Ö.11, Ö.14, Ö.17, Ö.18, Ö.19, Ö.24, Ö.25)) tekrarları eğitimsel sonuçları itibariyle olumsuz olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Bunun temel nedeni olarak ise "sıkıcılık" ve buna bağlı olarak "ilginin azalması" gösterilmektedir: "*Temel Dini Bilgiler dersinde ibadetlerle ilgili kısımlar zorunlu din derslerindeki ibadet ünitesiyle çok tekrara düştüğünü söyleyebilirim. Bu durum söz konusu dersin daha az tercih edilmesine, ders işlenirken de öğrencilerin tekrara düşme yüzünden ilgisinin bozulmasına, öğretmeni de yeni şeyler söyleyememe zıdırabına sokuyor. Dersi monoton bir ders haline getiriyor.*" (Ö.3)

Olumlu değerlendirenler (% 19,23; 5 kişi (Ö.12, Ö.13, Ö.16, Ö.20, Ö.22)) görüşlerine gerekçe olarak tekrarları "kalıcılığın sağlanması" ve "bilgilerin pekiştirilmesi" açısından faydalı gördüklerini belirtmişlerdir.

"Kısmen" kategorisinde ele aldığımız yorumlardan (%7,69; 2 kişi) biri yukarıdaki gerekçelerle tekrarı bazı öğrenciler için olumlu bazı öğrenciler için olumsuz olduğunu ifade etmektedir: "*Tekrar eden kısımlar var tabii ki. Bazı öğrenciler için olumlu bazıları için olumsuz oluyor. Bir kısmının hoşuna gidip "biz bunları görmüştük" diyerek bildiklerine mutlu oluyorlar, bir kısmı da "bunları zaten gördük" diyerek sıkılmaya başlıyorlar.*" (Ö.15) Aynı kategoride değerlendirdiğimiz diğer yoruma göre ise tekrar bir taraftan sıkıcılık gibi olumsuz bir duruma yol açarken diğer taraftan konuların pekiştirilmesinde rol oynayarak olumlu kabul edilebilmektedir: "*Elbette var. Aynı şeyleri görüyor olmak çocuğu sıkabiliyor. Ama diğer taraftan eksiklerini gidermek için bir fırsat da olabiliyor.*" (Ö.10)

Fikir beyan etmeyen katılımcılar (%15,38; 4 kişi) ise konuya dair değerlendirme yapmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 7 ile Tablo 8a ve 8b bir bütün olarak ele alındığında, derslerin içerikleriyle ilgili genel kanaatin yetersizlik yönünde olduğu ve tekrarların söz konusu yetersizliğe neden olan önemli bir faktör olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Bu durum raporlarda ve öğretmenler ile öğrenciler üzerinde yapılan araştırmalardan elde edilen bulgularda da vurgulanan önemli bir husustur (Bahçekapılı, 2013: 264; Meydan,

2013: 246; Meydan, 2015: 689). Pekiştirmek açısından tekrarları olumlu gören öğretmenler bulunsa da genel olarak DKAB dersleriyle birebir örtüşen konuların derslerin seçilmesi noktasında olumsuz etki yapacağı düşünülmelidir.

Tablo 9: “Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin içeriklerini güncel buluyor musunuz?”

	N	%
Evet	6	23,07
Kısmen	8	30,76
Hayır	10	38,46
Fikrim Yok	2	7,69
Toplam	26	100

İçeriğin güncel bilgilere ve meselelere temas etmesi, öğrenilen bilginin hayata geçirilebilmesi açısından çok önemlidir. Bu manada mevcut Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine önemli bir alternatif olması açısından konulan bu derslerin içeriklerinin güncelliğine dair değerlendirmelerini almak üzere sorduğumuz soruya, katılımcıların %38,46'ı (10 kişi (Ö.4, Ö.7, Ö.9, Ö.15, Ö.17, Ö.18, Ö.19, Ö.20, Ö.22, Ö.25)) içerikleri güncel bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak cevapların bir kısmında bu durumun derslerle alakalı olarak değerlendirildiği dikkati çekmektedir. Buna göre ilgili katılımcılar bazı derslerin, özellikle Hz. Muhammed'in Hayatı ve TDB derslerinin, güncel meseleler dikkate alınarak yeniden düzenlenmesi ve güncellenmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir. Güncellenmenin gençlerin ihtiyaçları ve sorunları doğrultusunda yapılmasını vurgulayan bir katılımcının getirdiği örnek bu manada dikkat çekicidir: "Gençliğin sorunlarına göre güncellenmelidir. Facebook'ta vakit geçirmenin mekruh olması veya orada hakaret etmenin güybet ve haram olması gibi konulara değinilmelidir." (Ö.17)

Soruya verdikleri cevabı "kısmen" olarak sınıflandırdığımız katılımcıların (%30,76; 8 kişi (Ö.1, Ö.3, Ö.6, Ö.10, Ö.11, Ö.12, Ö.13, Ö.24)) geneli ise derslerin hepsi için güncel demenin mümkün olmadığını, bazılarının bu kategoriye girdiğini ifade etmişlerdir: "Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersi için güncel diyebiliriz, Temel Dini Bilgiler dersi her ünite için ayrı değerlendirme istiyor." (Ö.10) Bunun yanında bu kategoride ele aldığımız cevaplar arasında bazı katılımcıların bazı derslerin alan itibarıyla güncellemeye müsait olmadıklarını düşündüklerini belirtmeleri bizim için ilgi çekici bir bulgudur. Bu bağlamda güncellemeye tabi tutulabileceği ve tutulması gerektiği düşünülen öncelikli ders Temel Dini Bilgiler dersi olarak vurgulanmaktadır: "Bu anlamda değerlendirebileceğimiz yalnızca Temel Dini Bilgiler dersi. Ancak müfredatının yeniden düzenlenmesi ve öğrencilerin seviyelerine göre ilmi hal bilgisinin eklenerek daha işlevsel hale getirilmesi gerekiyor." (Ö.11) Benzer şekilde Kur'an-ı Kerim'in dersinin güncellenmesi ile ilgili problem yaşanabileceğini ifade edenler mevcuttur: "Kuran dersini ne kadar güncel hale dönüştürebilirsiniz, bilemiyorum. Kıssalar vs. sayesinde daha ilgi çekici bir ders haline dönüştürüldüğünü düşünüyorum. Hz. Muhammed'in Hayatı dersini ise güncel buluyorum. Bu derste Müslüman'ın giyimi, temizliği, konuşması gibi konuları sünnetle destekleyerek günümüze ışık tutması günceli yakaladıklarının bir işareti. Temel Dini Bilgiler dersi ise tam bir arkeolojik kazı. Hala teyemmüm konusunun işlenmesi yeni şeyler söyleyemediğimizin göstergesi." (Ö.3)

Katılımcılardan derslerin içeriklerini güncel bulduklarını ifade edenlerin (%23,07; 6 kişi (Ö.5, Ö.8, Ö.14, Ö.16, Ö.21, Ö.23)) yarısı ise "ama" ifadesi ile mevcut güncelliğin geliştirilmesi gerektiğinin altını çizmişlerdir: "Evet. İçerik güncel ancak konuların dağılımı yetersiz. Her düzeyde iman, ibadet, ahlak, Hz. Muhammed'in hayatı ve güncel konulara yer verilmeli." (Ö.14)

Katılımcıların sadece % 7,69'u (2 kişi (Ö.2, Ö.26)) konuyla ilgili fikirlerinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 9'da yer verilen soruya ait cevaplar genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunun özellikle Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerinin içeriklerinin güncellenmesi doğrultusunda hemfikir olduklarını söylemek mümkündür. Söz konusu güncellemenin özellikle gençlerin karşılaştıkları meseleler dikkate alınarak yapılması ve dolayısıyla derslerin hayata aktarılmasının mümkün kılınması ortak bir istek olarak dikkati çekmektedir. Nitekim dersleri alan öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin aldıkları seçmeli derslerin konularını yeterince ilgi çekici bulmadıklarına dair bulgular (Meydan, 2013: 241) katılımcıların görüşlerinin anlamlılığı açısından önemlidir. Bunun yanında yine öğretmenler üzerinde yapılan bir araştırmada ise yine özellikle Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerine yönelik olarak hemen hemen aynı değerlendirilmelerin yapılmış olması (Meydan, 2015: 683), derslerin bütününe bu manada yeniden gözden geçirilmesinin önem arzettiğini göstermektedir.

Tablo 10: "Size göre Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin programlarında hayata görelilik ilkesine uyuluyor mu? Uyulduğunu düşünüyorsanız hangi derste/derslerde? Nasıl?"

	N	%
Evet	2	7,69
Kısmen	12	46,15
Hayır	7	26,92
Fikrim Yok	5	19,23
Toplam	26	100

Tablo 10'a göre, Din, Ahlak ve Değerler alanı seçmeli derslerinin öğretim programlarında hayata görelilik ilkesinin dikkate alınıp alınmadığı hususundaki görüşlerini almak istediğimiz katılımcıların yarıya yakın kısmının (%46,15; 12 kişi (Ö.1, Ö.2, Ö.4, Ö.10, Ö.12, Ö.13, Ö.15, Ö.16, Ö.17, Ö.18, Ö.21, Ö.25)) söz konusu ilkenin tamamen dikkate alınmadığını düşündükleri ortaya çıkmaktadır. Ancak "kısmen" kategorisinde ele alınan cevaplar da kendi içinde iki kategoriye ayrılmaktadır:

Birinci kategoride her bir dersin kısmen söz konusu ilkeye uyduğunu düşünenler yer almaktadır: "Ben bazı konuların bilhassa sevgi, dostluk, kardeşlik, aile gibi birtakım konuların yer yer çocukların seviyesinden daha düşük bir şekilde hatta biraz ütöpik sayılabilecek kadar iyimser bir dille yazıldığını düşünüyorum. "Hepimiz sevgi doluyuz, herkes birbirini çok seviyor" modunda ilerlediği için anlatan kişi olarak ben sıkılıyorum, 2000 sonrası nesil içinse çok çocukça oluyor diye düşünüyorum. Hayatlarında bir karşılığı mutlaka olmalı ama davranış bazında bir değişiklik meydana getirilmek isteniyorsa daha çocukların nabzına uygun olacak bir anlatım tarzı benimsenmeli. Saatlerini bilgisayar başında geçiren, kendilerinden önceki nesillere göre ikna edilmesi oldukça zor olan, daha sorgulayıcı yeni nesle "hepimiz kardeşiz" havasından çok farklı

etkinlik metotları denenerek onların ilgisini çekecek bir anlatım biçimi denenmeli diye düşünüyorum." (Ö.6) İkinci kategoride ise bazı derslerin ilkeye uyduğu görüşünü belirtenler yer almaktadır ki bu bağlamda en çok vurgulanan ders Hz. Muhammed'in Hayatı dersidir: "Siyerde var-istişare vb. konular yol gösterici, öğretici oluyor." (Ö.2) İstisnai olarak hayata görelilik ilkesinin öğretmene bağlı olarak işlevsellik kazandığını düşünen bir katılımcı (Ö.1) ile ailenin değer sistemlerine uygunluğuna bağlı olarak işlevsel olduğunu düşünen bir diğer katılımcının (Ö.21) cevaplarının da kısmen kategorisinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

İlkeye uyulduğunu düşünen çok az sayıdaki katılımcılardan (%7,69; 2 kişi (Ö.5, Ö.8)) biri gerekçesini şu şekilde ifade etmektedir: "Kur'an dersinin öğretim programında "Kıssalar işlenirken temel mesajlara vurgu yapılacak ve bunların hayatla ilişkisi kurulacaktır" ifadesi yer almaktadır. Bu da hayata görelilik ilkesine uyulduğunu göstermektedir. Hz. Muhammed'in Hayatı dersinde yer alan "Temizlik, Beslenme, Ailede Sevgi ve Saygı, İletişim Dili, Giyim Kuşam, Komşuluk, Akrabalarla İletişim, Sosyal İletişim, Eğlence ve Spor, Hz. Muhammed'in Duaları, İnsan Hakları ve Adalet, Anne Babanın Görevleri, İnsani İlişkileri Güçlendirme" gibi üniteler hayata görelilik ilkesine uyulduğunu göstermektedir. Hz. Muhammed'in Hayatı dersinin öğretim programında yer alan "Üniteler ele alınırken konular günlük hayatla ilişkilendirilecektir" ifadesi de hayata görelilik ilkesine uyulduğunu göstermektedir."(Ö.8)

Uyulmadığını düşünenlerin (%26,92; 7 kişi (Ö.6, Ö.7, Ö.9, Ö.11, Ö.19, Ö.20, Ö.22)) temel gerekçesi ise sadece programlarda teorik bilginin öncelenmesi şeklindeki görüşleridir: Temel dini bilgiler dersinde yer alan ahlaka dair konularda (adalet, iffet, iyilik) çocuklara bir değer kazandırılmak isteniyor ama bu teorik bilgi vermektense öteye gitmiyor. Bu şekilde anlatılması çocukların hayatında bir karşılık bulmuyor. Bu açıdan baktığımızda hayata görelilik ilkesine uyulduğunu söyleyemeyiz. Çocukların duyu, düşünce ve davranışlarında bir değişiklik, farkındalık yaratmak istiyorsak farklı metotlar kullanmamız gerekiyor. (Ö.11) Bunun yanında genele hitap edememe problemi de ilkeye uyulmadığına dair kanaatlerin gerekçelerinden biri olarak dikkati çekmektedir.

Katılımcıların bir kısmı ise (%19,2; 5 kişi (Ö.3, Ö.14, Ö.23, Ö.24, Ö.26)) cevap vermemeyi tercih ederek fikrinin olmadığını ifade etmiştir. Söz konusu oran öğretmenlerin konuya yaklaşımı açısından önemlidir. Zira bu veri bizi, ilgili katılımcılar tarafından programların bu açıdan değerlendirilmediği sonucuna götürmektedir.

Tablo 10'un ortaya koyduğu netice, Tablo 9'a ait netice ile anlamlı bir bütünlük göstermektedir. Zira ders programlarında "hayata görelilik" ilkesinin yeterince dikkate alınmaması, derslerin içeriklerinin de yeterince güncel olmamasını beraberinde getirecektir ki her iki soruya verilen cevap katılımcıların görüşlerinin tutarlılığını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Tablo 11: "Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerini öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun buluyor musunuz? Uygun bulmanızın ya da bulmamanızın nedenini açıklayabilir misiniz?"

	N	%
Evet	13	50
Kısmen	8	30,76
Hayır	3	11,53
Fikrim Yok	2	7,69
Toplam	26	100

İçeriğin verimini belirleyen bir diğer husus düzenlendiği yaş seviyesine uygun olup olmamasıdır. Bu noktadan hareketle seçmeli derslerin içeriklerinin öğrenci seviyesine uygun olup olmamasına dair kanaatlerini almak üzere sorduğumuz soruya katılımcıların yarısı (%50; 13 kişi (Ö.2, Ö.5, Ö.6, Ö.8, Ö.11, Ö.12, Ö.13, Ö.14, Ö.15, Ö.16, Ö.17, Ö.18, Ö.23)) "uygun" gördüğünü ifade etmiştir: "Gelişim düzeyleriyle ilgili bir sıkıntı oluşturabilecek zorlukta bir konuyla karşılaşmadım. Yani "bu konuyu anlayamazlar" ya da "seviyelerinin çok üzerinde" dediğim bir konu yok. Tekrarın ve onların ilgisini asla çekmeyeceğini düşündüğüm konuların içerikte yer bulması dışında bir sıkıntı yok." (Ö.6)Anlaşılmayan hususlarla ilgili meselenin öğretmen tarafından çözüldüğü de bu minvalde vurgulanmıştır: "Gelişim düzeylerine uygundur. Konular anlayabilecekleri sadelikte açıklanmış. Ayetleri anlamada zorlanmalar olsa da, derste ayetler üzerinde durarak gerekli açıklamaları yapıyoruz." (Ö.5)

"Kısmen" kategorisinde ele alınan cevapların (%30,76; 8 kişi (Ö.1, Ö.3, Ö.4, Ö.9, Ö.10, Ö.21, Ö.22, Ö.25)) bir kısmı derslerin içeriklerinin bir kısmının fazla teorik olması veya bazı konuların çok basit kalması ya da seviyenin üzerinde olması gibi hususlara binaen derslerin bütünüyle seviyeye uygun olmadığını vurgulamaktadır: "Biraz daha bilgi yüklü olabilir." (Ö.1) "Temel Dini Bilgiler, Siyer dersleri açısından 5. sınıflara erken bir uygulama." (Ö.4) "Kur'an dersi için tecvid konuları gelişim düzeyinin üzerinde, öğrenci için öğrenme güçlüğü yaratabilecek düzeyde bilgiler içermektedir." (Ö.9)Katılımcılardan bazılarının ise ders düzeyinde seviye değerlendirmesi yaparak her bir dersin farklı nitelikte olduğunu ifade ettikleri için bu kategoride yer verilmiştir: "Kur'an-ı Kerim dersi gelişimlerine uygun, Hz Muhammed'in Hayatı dersi her sene kendini tekrar ediyor, 5. sınıf ile 7. sınıf konuları neredeyse aynı. Temel Dini Bilgiler Dersinin bazı ünitelerini de (özellikle ibadet) fazlasıyla ayrıntılı buluyorum." (Ö.10).

"Olumsuz" cevap veren katılımcıların (%11,53; 3 kişi (Ö.7, Ö.20, Ö.24)) bu yaklaşımları ise içerikleri öğrencilerin seviyelerinin üstünde ya da altında olarak değerlendirmelerine dayanmaktadır: "Çoğu uygun değil, yaş itibarıyla soyut kalan konular fazla. Örneğin 5. Sınıflarda Allah'ın sıfatları konusu fazlaca soyut." (Ö.7) Aynı ders için seviye farkı söz konusu olabildiğine dair yorum ayrıca dikkat çekicidir: "Öğrencilerin gelişim düzeylerine çoğu zaman uygun değil. Ancak kitapta bir ünite gelişim düzeyine uygun hazırlanırken bir sonraki ünite tamamen farklı gelişim düzeyinde hazırlanmış olabiliyor." (Ö.20)

Katılımcılardan konuya dair fikir beyan etmeyenler (% 7,69; 2 kişi (Ö.19, Ö.26)) de mevcuttur.

Tablo 11'in ortaya koyduğu verilere göre derslerin öğrencilerin seviyesine uygun olduğunu ifade eden katılımcıların büyük çoğunluğu seviyeye uygunluğu öğrenci seviyesinin "üstünde" olmaması bağlamında değerlendirmişlerdir. Bunun yanında soruya verdikleri cevabı "kısmen" ve "hayır" olarak sınıflandırdığımız katılımcıların cevapları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların yarısının sorumuza olumlu diğer yarısının ise olumsuz veya eleştirel olarak yaklaştığı söylenebilir. Elde edilen sonuç, derslerin öğretmenleri üzerinde yapılan bir başka araştırmanın bulgularıyla da, derslerde yer alan bazı konuların öğrencilerinin ilgi ve ihtiyaçlarının yanında hazır bulunuşluk seviyelerine de uygun düşmediğinin tespiti bağlamında uyumluluk göstermektedir (Meydan, 2015: 683-684, 689).

d. Öğrenme - Öğretme Unsuru:

Program geliştirmenin en önemli unsurlarından birini öğrenme-öğretme süreci oluşturmaktadır. Öğrenme-öğretme sürecini etkileyen temel etkenlerden biri ise metottur. Zira dersin verimli metotlarla işlenmesi, öğrenme - öğretme sürecinin neticesinin de verimli olmasını sağlayacaktır. Bu doğrultuda katılımcıların hem

programda öngörülen metotlara hem de şahsi uygulamalarına yönelik olarak sorduğumuz soruları ve cevapları şu şekilde ele almak mümkündür:

‘Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin programlarında öngörülen metotlar nelerdir? Bunları uygulayabiliyor musunuz? Uygulayamıyorsanız nedenini, uygulayabiliyorsanız etkili olup olmadığını açıklar mısınız?’

Metotlarla ilgili sorumuza katılımcıların bilinçli cevap verdiklerini söylemek zordur. Bir kısmı fikrinin olmadığı açıkça ifade etmiştir (Ö.2, Ö.6, Ö.9, Ö.11, Ö.16, Ö.26). Verilen cevaplar ise genellikle programın ne öngördüğünden çok kendilerinin hangi metotları uyguladıkları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum programın metotlar açısından dikkate alınmadığını bize göstermektedir.

Soruya verilen tipik ve en kapsamlı cevaplardan birine örnek olarak şu ifadeler dikkat çekicidir: *Öngörülen metotlar daha çok geleneksel yöntemler. Soru-cevap, anlatım, buldurma..bunlar uygulanabiliyor. Ancak daha modern sayılabilecek istasyon, küme çalışması bu derslerde uygulamadığım, uygulayamadığım metotlar. Dersler mi uygun değil, ortam mı yoksa öğretmen olarak ben mi yetersiz kalıyorum? cevabını veremediğim bir soru.* (Ö. 3) Kullandıkları metotlara dair belirgin örnek veren az sayıdaki katılımcılar genellikle anlatım, soru-cevap, film izleme, çalışma kağıdı, görsel materyaller gibi metotları ve materyalleri kullandıklarını ifade etmişlerdir (Ö.6, Ö.12, Ö.21). Metotlar bağlamında materyallerin ele alınması da konuya hakimiyetin yeterli derecede olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Metotların kullanımı ile ilgili eksikliklere dair eleştirel yaklaşan bir başka cevap ise şu şekildedir: *"Bizlere MEB tarafından her hangi bir eğitim ya da bu derslerin işlenişiyle ilgili seminer verilmedi. Bizler kendi bilgi donanımız ve öğrenciye verilen kitap eşliğinde dersi işledik. Kılavuz kitaplar kazamalar elimizde yok. Açıkçası bu dersler ilk başta her hangi bir hazırlık olmadan baştan savma koyulmuş gibi geliyor. Seçmeli derslerin verildiği ilk yıl 1 dönem boyunca öğrencinin eline hiçbir kitap geçmedi. İnternette bulduğumuz bazı kaynaklardan yararlanarak yaklaşık 5ay kadar bu ders materyal olmadan işlendi."* (Ö.5)

Metot uygulamada en çok sıkıntı yaşanan ders ise Kur'an-ı Kerim dersi olarak tespit edilmiştir (Ö.6, Ö.7, Ö.8, Ö.14, Ö.15, Ö.18, Ö.25): *"Kuran-ı Kerim dersinde pek uygulama imkanım olmuyor. Çünkü bu dersin öğretimi için özel metotlar gerekmektedir. Bunu gerçekleştirebilmek için zaman ve mekan sorunu ortaya çıkmaktadır."* (Ö.14) Kur'an-ı Kerim dersi ile ilgili metot uygulama sıkıntısının altında yatan sebeplerden biri olarak ise bu derse ait sınıfların öğrencilerin seviyeleri gözetilerek oluşturulmaması ifade edilmektedir (Ö.6, Ö.7, Ö.18): *"Kuran dersleri için uygulanamadığı kesin çünkü sınıfta tek düzeyden oluşmuyor öğrencilerin her biri farklı düzeyde ve tek tek ilgilenmek gerekiyor ancak program tek düzeyde hazırlanmış."* (Ö.18)

Fiziki imkansızlıklar, sınıfların kalabalık olması, materyal eksikliği ve zaman yetersizliği de metotların verimli uygulanması açısından önemli bir engel olarak görülmektedir (Ö.10, Ö.14, Ö.15, Ö.17, Ö.20, Ö.25, Ö.26): *"Okulun fiziki şartları metotları uygulamaya elverişli değil. Mesela Kuran dersi için görsellikten faydalanmak gerekirken bu mümkün olmuyor."* (Ö.15)

Verilen cevaplar bir bütünde değerlendirildiğinde katılımcıların derslerin daha verimli işlenebilmesi açısından önemli bir unsur olan metot alanında kendilerini geliştirmeye yönelik ciddi bir çaba içerisine giremedikleri görülmektedir. Bu durum dersin öğretmenleri üzerinde yapılan bir diğer araştırmada da benzer biçimde ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu araştırmaya göre öğretmenlerin alan eğitimi, özel öğretim yöntemleri bilgi veya uygulamaları alanlarında yetersiz oldukları tespit edilmiştir (Meydan, 2015: 689). Gerek araştırmamız gerekse benzer araştırmalarda ortaya konulan bu bulgu, meslek içi eğitimin verilmesinin, derslerin daha verimli biçimde işlenebilmesi açısından gerekli olduğunu göstermektedir. Bunun yanında okulların

fiziki imkanlarının iyileştirilmesi de bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır (Benzer bulgular için bkz. Meydan, 2015: 689).

‘Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli dersleri için oluşturulmuş materyaller var mı? Bu materyaller kimler ya da hangi kurumlar tarafından üretilmiş?’

Bir dersin verimliliğini sağlamak adına uygulanan metotların etkili olabilmesi için ders materyallerinin nitelikli ve çeşitli olması önemlidir. Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerine ait kullandıkları materyallerle ilgili bilgi ve değerlendirmelerini almak istediğimiz katılımcıların büyük çoğunluğu materyalleri internet üzerinden (Ö.1, Ö.5, Ö.7, Ö.10, Ö.15, Ö.20, Ö.23) ve özellikle DKAB dersine ait materyallerden ve bu dersin öğretmenlerinin hazırladıkları materyallerden temin ettiklerini belirtmişlerdir (Ö.6, Ö.11, Ö.13, Ö.14). Bunun yanında materyal olarak ders kitapları vurgulanmaktadır (Ö.7, Ö.8). Kurum olarak ise Diyanet İşleri Başkanlığı (Ö.8, Ö.13, Ö.17, Ö.18), MEB (Ö.4, Ö.7, Ö.8, Ö.13, Ö.20), DEM (Ö.14), ENSAR (Ö.10, Ö.12), YEKDER (Ö.10, Ö.12), EDAM (Ö.3) gibi kurumlar tarafından hazırlanan kitap ve materyallerin kullanıldığı ifade edilmektedir.

‘Sizin kullanmayı tercih ettiğiniz materyaller var mı? Varsa neler? Siz mi ürettiniz yoksa bir yerlerden mi temin ettiniz? Materyalleri seçerken neye göre davranıyorsunuz?’

Katılımcılar derslerde kullandıkları materyaller arasında çoğunlukla çalışma kağıtları, CD, internet ortamından indirilen veya şahsi olarak hazırlanan sunular, kavram haritalarını sıralamışlardır. Ancak çoğunlukla başkaları tarafından veya Diyanet gibi kurumlar tarafından hazırlanmış materyallerin tercih edildiği, bu manada internet ortamından sıkça yararlandığı görülmektedir: "Çalışma kağıtları, testler, hikayeler, kısa filmler kullanıyorum. Kendi hazırladığım çalışma kağıtları var. Damla yayınevini testlerini kullanıyorum. Bu materyalleri seçerken öğrencilerimin düzeyine uygun olmasına ve benim için doğru dönüt verebilmesine dikkat ediyorum. Kuranı kerim dersinde Edam yayınlarının ses temelli elifba kitabını tercih ediyorum. Kuranı Kerim okumayı çok daha pratik ve eğlenceli hale getiriyor. Renkli olduğu için öğrenciler de seviyor." (Ö.11) Bir diğer katılımcı ise kullandığı materyalleri ve seçiminde dikkat ettiği hususları şu şekilde ifade etmektedir: "Tabi ki var. Ünite konuları ile ilgili çalışma kağıtları, kavram haritaları, sunular, etkinlikler ve videolar. Kendi ürettiğim materyaller de var internet ortamından temin ettiğim materyaller de var. Materyallerin öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olmasına dikkat ediyorum." (Ö.14)

Her ders için materyal hazırlama gayreti içinde olduğunu ifade eden bir katılımcı ise bu gayretine rağmen kendisini yetersiz hissettiğini şu şekilde belirtmiştir: "Ben her dersim için kavram haritaları, sunular üreterek dersi anlatmaya çalışıyorum ancak yetersiz kalıyorum." (Ö.17)

‘Materyal kullanmıyorsanız nedenini açıklar mısınız?’

Derslerde materyal kullanmadıklarını ifade eden katılımcılara bu tercihlerinin sebebini sordüğümüzda genel olarak malzeme sıkıntısı (Ö.4, Ö.16), zaman yetersizliği (Ö.6), fiziki ve teknik imkansızlıklar (Ö.9, Ö.15) ve sınıfların kalabalık oluşu (Ö.10, Ö.12) temel nedenler olarak sıralanmaktadır. Bu durum, okulların fiziki şartlarının derslerin verimliliğini sağlamada önemli bir engel teşkil ettiğini göstermekle birlikte, önceki iki soruya verilen cevaplarla beraber değerlendirildiğinde dersin öğretmenlerinin materyal kullanma ve hazırlama hususunda ciddi desteğe ihtiyaç duyduklarını da ortaya koymaktadır.

e. Ölçme - Değerlendirme Unsuru:

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü (DOGM) seçmeli derslerin geliştirilme ihtiyacına binaen Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin uygulamaya konduğu ilk yıldan itibaren çalışmalar yapılmaktadır. Çalışmalar kapsamında 2013-2014 öğretim

yılı sonunda DKAB öğretmenleri ve imam-hatip liselerinde görev yapan öğretmenlere çeşitli seminerler verilmiş ve her ilde meslekî çalışma toplantıları gerçekleştirilerek DKAB, seçmeli dersler ve Arapça; İHL meslek dersleri ve İHL kültür derslerine yönelik ayrıntılı üç raporun hazırlanması sağlanmıştır. Bu raporlar DOGM tarafından birleştirilerek Eylül mesleki çalışma döneminde illerde tekrar müzakeresi sağlanmıştır. Benzer bir faaliyetin geçtiğimiz öğretim yılı için de yapıldığı bilinmektedir. Raporlardaki talepler doğrultusunda 2014-2015 öğretim yılından itibaren seçmeli derslerin notla değerlendirilmesine geçilmiştir.

‘Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin programa ilave edilmesinden bugüne uygulamada değişiklikler oldu mu? Size göre gidişat olumlu mu yoksa olumsuz yönde mi? Neden?’ şeklinde yönelttiğimiz soruya verilen cevapta katılımcılardan bir kısmının ‘notla değerlendirmeye geçilmesi’ cevabını vermeleri sebebiyle bu soru kısmen bu başlık altında, kısmen de öğretmenlerin uygulamaya yönelik görüş ve düşünceleri bağlamında ele alınacaktır.

Katılımcılarımızın 16’sı (Ö1, Ö2, Ö5, Ö7, Ö8, Ö13, Ö14, Ö15, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö21, Ö23, Ö25, Ö26) bu soruya uygulamanın başlangıcından bu yana herhangi bir değişiklik olmadığı şeklinde cevap vermişlerdir. Öğretmenlerin ilgisizliğini gösteren bu durum düşündürücüdür. Soruya notla değerlendirmenin getirildiği şeklinde cevap verenlerin sayısı 5’tir. Bunlardan 2’si (Ö10, Ö11) bu değişikliği olumlu bulurken, diğer 2’si (Ö6, Ö24) ne olumlu ne de olumsuz bulduğunu söylemekte, 1’i (Ö4) ise bu değişikliği olumlu bulmadığını şu sözlerle ifade etmektedir: ‘Sadece yazılı yapılması eklendi. Gereksiz bir uygulama ve karışıklıklara neden oluyor. Olmasa da olur. Kur’an derslerinde farklı seviyelerde öğrenci olduğu için öğretmene yazılı anlamında zorluk çıkarmaktadır’. Notla değerlendirmeyi olumlu bulanların gerekçesi bu durumun öğrencilerin dersleri ciddiye almasına sağladığı katkıdır. Bu cevaplarda dikkatimizi çeken bir diğer husus, okul idaresinin özellikle seçmeli din derslerinde not ortalamasını yüksek görmek istemesinden duyulan rahatsızlıktır. Başka bir araştırmada da ifade edildiği üzere, herkesin notunun 90-100 arası olması durumunda bazı öğrencilerin bu dersi çok basit bir ders olarak görüp önemsememeleri gibi bir sıkıntı söz konusudur (Bahçekapılı, 2013: 140).

Değerlendirmeye yönelik asıl sorumuz olan **‘Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin notla değerlendirilmesi yönünde yapılan değişikliği olumlu buluyor musunuz? Neden?’** sorusuna verilen cevaplara baktığımızda öğretmenlerin kahir ekseriyetinin bu değişikliği olumlu bulduğu görülmektedir. Katılımcıların 2’si (Ö3, Ö20) hem olumlu hem olumsuz bulduğunu söylerken, 3’ü (Ö4, Ö19, Ö26) olumsuz bulduğunu söylemektedir. Geri kalan 21 kişinin 19’u derslere ciddiyet getirmesi ve sınıf hakimiyetini kolaylaştırması sebebiyle bu değişikliği oldukça olumlu bulurken 2’si (Ö7, Ö9) olumlu bulmakla beraber not kaygısı nedeniyle derslerin seçilemeyeceğine dair endişelerini dile getirmektedirler.

Hem olumlu hem olumsuz bulanların değerlendirmelerine baktığımızda konuya daha pedagojik yaklaştıkları görülmektedir. Ö20; ‘Olumlu olduğu yönleri de var olumsuz olduğu yönleri de. Notları önemseyen öğrenciler daha gayretli ve dikkatli. Soru sorma ve öğrenme isteği arttı. Ancak zaten ailelerin bir iki dini şey öğrensin diye zorla gönderdiği öğrenciler için olumsuz oldu. Çünkü bu öğrenciler gerçekten not kaygısı olmadığına sohbet eder gibi yaklaştığımızda bir iki şey öğreniyordu. Ama not kaygısı olan öğrenci artık bu tiplere derste tahammül edemediğinden dersten bir şekilde dışlanmış olabiliyorlar. Çünkü öğretmen de sınav yapacağından müfredat yetiştirmeye çalışıyor.’ Ö3; ‘Hem olumlu hem olumsuz yönleri olduğunu düşünüyorum. Şöyle ki nottan korkan öğrencilerin din dersleri yerine çok daha kolay derslere yönlenebileceği endişesi taşıyorum. İkincisi bu derslerde öğrenciyi notla tehdit edebilecek öğretmenler tarafından antipati oluşturulabilir. Olumlu yönü ise öğrenciler dersleri öncesine göre

daha bir ders gözüyle işlemeye başladılar biraz. Kendi adıma söylüyorum, verdiğim notlar öğrencilere en güzel sembolle ödüllendirme oluyor.'

Notla değerlendirmeyi olumsuz bulanlardan Ö4 ise, notun zorunlu derste bile işe yaramadığına, sınıfta kalmanın olmaması nedeniyle sınav notunun motive edici bir gücü olmadığına işaret etmektedir.

Değerlendirmedeki öneminden hareketle yönelttiğimiz '**Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinde süreç değerlendirme imkanınız oluyor mu? Süreci değerlendirebilmeniz için ne gibi şartlara ihtiyaç var? Bu şartlar gerçekleşse süreç değerlendirmek için nasıl bir yol takip ederdiniz?**' sorusuna verilen cevaplara baktığımızda 4 öğretmenin (Ö1, Ö2, Ö9, Ö26) her hangi bir cevap vermediği görülmektedir. 5 katılımcı (Ö5, Ö12, Ö14, Ö18, Ö20) hayır cevabını verirken, 4 katılımcı (Ö4, Ö7, Ö10, Ö13) süreç değerlendirmenin zorluğuna dikkat çekmiştir. Hayır diyenlerden Ö12 bu durumun sebebini şu ifadelerle açıklamaktadır: '*Süreç değerlendirme imkanımız olmuyor. Süreci değerlendirebilmek için öğrenci sayısının sınıflarda az olması gerekir. Öğrencilerinin gelişimlerini takip etmek için çizelge oluşturup, uygulama yaptırıp değerlendirebiliriz.'*

Ö10 ise süreci değerlendirmenin zorluğunu sistemin henüz oturmamış olmasına bağlamaktadır. '*Süreci şu anki derslerin durumu ile değerlendirmek çok zor. Ciddi değerlendirmelerin yapılabilmesi için sistemin oturması lazım. Süreci değerlendirmek için derslerin uygun saat dilimi ve günlerde yapılması lazım. Derslerin, öğretmenlerin ders saatini doldurmak için değil branş öğretmenlerine dağıtılması lazım. "Her öğretmen dinden anlar" mantığı ile derslerin doldurulmaması lazım. Bunun için de günlük 7 saate çıkarılan ders saatinin tekrar en fazla 6 saate çekilmesi gerekiyor. Günlük 7 saat ders olurken ve ikili öğretim yapılan bir okulda bu sistemin işlemesi imkansız. Hem öğretmeni hem öğrenciyi mağdur ediyor çünkü.'*

Sorumuza evet yanıtı verenlerin neredeyse tamamının (Ö3, Ö6, Ö8, Ö11, Ö15, Ö21) süreç değerlendirmeyi Kur'an-ı Kerim dersi bağlamında anlayıp cevap verdiği görülmektedir. Örneğin Ö21'in cevabı şöyledir: '*Tabii ki oluyor. Sınıflar makul seviyedeyseniz olumlu sonuç alınıyor. Mesela geçen yıl Kur'an-ı Kerim dersinden önce bilen on, sonra öğrenen on iki, öğrenemeyen üç kişi.'* Bu sonuçlar süreç değerlendirmeden kastedilen şeyin genel itibarıyla öğretmenlerimiz tarafından tam olarak bilinmediğini göstermektedir. Örneğin Ö24 bu soruya '*Okulda zümre olarak konuşuyoruz. Benden tecrübeli öğretmenler de var tabii ki.'* şeklinde cevap vermektedir. Ö16 ise açıkça bilemediğini itiraf etmektedir. Genel anlamda süreci değerlendirebildiğini söyleyen tek bir katılımcı (Ö17) bulunmaktadır. O da sınırlılıklarından bahsetmektedir: '*Gözlem yoluyla süreci değerlendirebiliyoruz. Geliştirilmiş bir form veya sistemli bir veri toplama imkânına sahip olmadım.'*

f. Öğretmenlerin Uygulamaya Yönelik Görüş ve Önerileri:

Araştırmamıza katılan öğretmenlerin derslerle ilgili olarak uygulamaya yönelik görüş ve önerilerini almak üzere öncelikle uygulamada karşılaştıkları sorunlara daha sonra bu sorunlardan da hareketle ne gibi çözüm önerileri getirebileceklerine dair sorduğumuz sorular ve verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

1. Karşılaşılan Sorunlar:

Öğretmenlerin uygulamaya dair görüş ve düşüncelerini öğrenebilmek için yönelttiğimiz soruların ilki '**Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin işleyişi ile ilgili karşılaştığınız sıkıntı ve problemler var mı? Varsa bu durumun nedenlerini açıklar mısınız?**'dır.

Katılımcılarımızdan 3'ünün (Ö1, Ö10, Ö22) cevapsız bıraktığı bu soruya, 3'ü (Ö2, Ö13, Ö14) de herhangi bir sıkıntısı olmadığı şeklinde cevap vermiştir. Kalan katılımcılarımızın ise birden fazla sıkıntı ve problem dile getirdiği görülmektedir. Bu

problemlerin başında *sınıfların kalabalık olması* gelmektedir. Öğretmenlerimizden 8'i (Ö3, Ö4, Ö6, Ö7, Ö9, Ö11, Ö12, Ö15, Ö21) öğrenci sayısının fazlalığından şikayet etmektedir. Bu sorunu derslerin *öğrenciden başkası (aile, okul idaresi) tarafından seçilmesi* (Ö6, Ö7, Ö17, Ö19, Ö24) ve özellikle Kur'an-ı Kerim dersi için *öğrenciler arasında seviye farkının olması* (Ö7, Ö9, Ö11, Ö21, Ö26) takip etmektedir. Diğer dile getirilen sorunlar; (Kur'an-ı Kerim dersi için) ders saati sayısının azlığı (Ö4, Ö5, Ö8), ders içeriklerinde tekrarların olması (Ö6, Ö11, Ö25), ders kitaplarının okullara geç ulaşması (Ö3, Ö7), not kaygısı ve beklentisi (Ö19, Ö20), öğrencilerin seçmeli dersleri ciddiye almaması (Ö16, Ö25), veli ilgisizliği (Ö3, Ö4), materyal yokluğu (Ö18, Ö20) dur. Kur'an-ı Kerim dersi özelinde zikredilen sorunlar daha önceki araştırmalarla benzerlik göstermektedir (Bahçekapılı, 2013: 197; Meydan, 2015: 684, 688). Yine seçmeli derslerin dinlenme/boş ders olarak algılanması alışkanlığı nedeniyle ciddiye alınmaması Meydan'ın gerçekleştirdiği araştırmada da vurgulanan hususlar arasındadır (Meydan, 2015: 688).

Katılımcılarımızdan Ö12'nin cevabı birçok problemi gözler önüne sermektedir: *'Kitapların acele hazırlanmış olması ve yetersiz olması, materyal azlığı, dersler konulmadan önce öğretmen ve öğrenci-veli görüşlerinin alınmamış olması. Temel dini bilgiler dersinin 1 kredi olması. Bu durumun sebebi dersler konulurken ön çalışmaların yapılmamış olması. Derslerle ilgili tanıtım videoları hazırlanıp öğrenciler bilinçlendirilmeliydi. Daha uzun çalışmalar yapıldıktan sonra bu dersler konulmalıydı. Okulda da öğrencilere dersin seçtirilmesi, derslerin hangi saatlere konulacağı gibi hususlarda hep problemler oluştu. Temel problem ön çalışma yetersizliği. Önce dersler geldi, sonra öğretmenler seminerlere alındı. Bu da çok hatalı bir uygulamadır. Seminerler de hep ortaokullara göre anlatıldı. Lise için bilgilendirme yapılmadı.'*

Okulun Kur'an kursuna dönüşmesi anlamına gelecek cevaplar olduğu da görülmektedir: Örneğin Ö8 şunları ifade etmektedir. *'Daha önce de belirttiğim gibi ders haftada 1 gün olunca 2 ders arasındaki zaman çok fazla oluyor ve öğrencilerin bir kısmı çalışmayı unutuyor, çalışmak istemiyor. Eğer her gün olsaydı daha kolay öğreneceklerini düşünüyorum.'* Yine Kur'an-ı Kerim dersinde yaşanan bir sorun olarak Ö23 şunu söylemektedir: *'Düz lisede Kur'an-ı Kerim dersinde erkek kız karışık olması problemlerden birisi'*

Not beklentisiyle bağlantılı olarak Ö20'nin söyledikleri de ilginç görünmektedir: *'Öğrencilerin bu derslerden bol not alırım beklentileri, -ki bu beklenti karşılanmadığı takdirde öğrencilerin gelecek yıl bu dersleri seçmeme olasılıkları var- Seçmesin ne olacak gibi görünebilir ancak seçilmediğinde sevilmeyen öğretmen damgasının idareci ve veliler tarafından öğretmene yapıştirilmesi gibi olumsuz sonuçları var... Bu nedenle sevilmeyen ve seçilmeyen din öğretmeni olmak zor!'*

2. Öğretmenlerin Önerileri:

Son olarak öğretmenlere seçmeli din derslerinin geleceğine dair iki soru yönelttik. Bu sorulardan ilki ***'Genel olarak Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin başarılı olabilmesi için önerileriniz var mı? Neler?'*** şeklinde mevcut duruma yönelikti.

3 katılımcının (Ö10, Ö13, Ö22) cevap vermediği bu soruya verilen cevaplara baktığımızda önerilerin başında *müfredatının öğrenci beklenti ve ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi* (Ö1, Ö2, Ö5, Ö11, Ö14, Ö19) gelmektedir. Bunun ardından materyal desteği sağlanması (Ö12, Ö17, Ö18), derslerin gerçek anlamda öğrenciler tarafından seçilmesi (Ö19, Ö23, Ö25), okul idaresinin tarafsız olması (Ö17, Ö24), öğretmenlerin daha özverili olması (Ö14, Ö17), öğretmenlerin istediği seçmeli derse girebilmesi (Ö24), ders kitaplarının iyileştirilmesi (Ö12, Ö14), din eğitimine özel ortam (mescid gibi) oluşturulması (Ö3, Ö4), seçmeli din derslerinin son saatlere bırakılmaması (Ö6) gibi öneriler gelmektedir. Önerilerini oluştururken *Kur'an-ı*

Kerimdersini esas alan öğretmenlerin görüşleri ise şöyledir: Öğretmenlerden dördü (Ö2, Ö6, Ö21, Ö26) Kur'an-ı Kerim derslerinde seviyeye göre sınıf oluşturulmasını talep ederken, üçü (Ö6, Ö15, Ö21) bu derste sınıf mevcudunun 10'u geçmemesini, ikisi (Ö11, Ö15) de bu dersin haftalık ders saatinin çoğaltılmasını önermektedir. Bahçekapılı'nın araştırmasında da öğretmenlerin Kur'an-ı Kerim derslerine yönelik olarak benzeri önerilerde bulunduğu görülmektedir (Bahçekapılı, 2013: 197).

3 katılımcımızın (Ö7, Ö8, Ö20) seçmeli din derslerinin kalkmasına yönelik öneride bulunması dikkat çekmektedir. Bunlardan ikisi DKAB derslerinin haftalık ders saatinin 3'e ya da 4'e çıkarılmasının yeterli olacağı düşüncesindedirler. Bu bağlamda 1 katılımcımız (Ö25) seçmeli din derslerinin sayısının azaltılmasını isterken, bir diğer katılımcımız (Ö4) her yıl bir tane seçmeli ders olmasının yeterli olduğu görüşündedir. Öğretmenleri böyle düşünmeye sevk eden etkenin derslerin başarısına dair duyulan şüphe olduğu anlaşılmaktadır: '*Seçmeli din derslerinin çok başarılı olduğunu düşünmüyorum. Kur'an kurslarında Kur'an okumanın daha iyi öğrenildiğini/öğretildiğini düşünüyorum. Belki de problem biz öğretmenlerdedir. Açıkçası kendimi Kur'an okumayı öğretme konusunda çok yeterli görmüyorum*' (Ö8). Görüldüğü üzere Kur'an öğretimiyle ilgili yaşanan sıkıntıların da derslerin kaldırılması talebinde etkili olduğu bir gerçektir. Diğer araştırmaların örneklem grubunda yer alan öğretmenlerin de Kur'an öğretimi konusunda problem yaşadığı görülmektedir (Bahçekapılı, 2013: 223; Meydan, 2015: 687). Bahçekapılı'nın araştırmasında olduğu gibi bizim araştırmamızda da Kur'an öğretiminde sıkıntı yaşadığını belirten katılımcılar İlköğretim DKAB Öğretmenliği bölümünden mezun olan öğretmenlerdir (Bahçekapılı, 2013: 226).

Son olarak katılımcılarımızın uygulamaya alternatif olabilecek önerileri olup olmadığını ve alternatif önerilerle ilgili düşüncelerini öğrenmek amacıyla şu soruyu yönelttik: '***Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin uygulamaya konulması öncesinde zorunlu DKAB dersinin içeriğinin evrensel zorunluluk kriterlerine göre yeniden düzenlenip, din eğitimi içinde isteğe bağlı bir ders konulması, bu dersin içeriğinin isteyenlerin hususiyetlerini dikkate alarak oluşturulması yönünde literatüre geçmiş bir teklif vardı. Size göre bugünkü uygulama mı yoksa bu teklif mi daha yerindedir? Sizin önereceğiniz başka bir teklif var mı?*** Öğretmenlerimizimizin yarısı, yani 13 katılımcı (Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö11, Ö12, Ö13, Ö15, Ö17, Ö18, Ö19, Ö21, Ö23) evrensel zorunluluk kriterlerinin DKAB derslerini olumsuz etkileyeceği kanaatiyle uygulanmasına karşı çıkmakta, mevcut uygulamayı desteklemektedir. Örnek olarak destekleyenlerden ikisinin ifadelerine yer verecek olursak Ö3, '*Ben bu teklif ve düşüncelerin (evrensellik ilkesi) siyasi amaçlı dile getirildiğini düşünüyorum. Seçmeli dersler de eklendiğinde mevcut durumun tam yerinde olduğunu düşünüyorum. Müfredatlarda iyileştirmeler yapılabilir, ekleme çıkarma yapılabilir ama sistemin değiştirilmesi düşüncesi bana hiç cazip gelmiyor. Bu sistemden son derece memnumum*' derken; Ö5, '*Evrensel zorunluluk kriterlerine göre düzenlenirse DKAB dersinin hiçbir önemi kalmayacaktır, o zaman da bu dersin adı direk ahlak ya da kültür dersi olsun. Ben bu uygulamayı istemem. Şu anki sistemde DKAB ders müfredatını beğeniyorum, hatta Temel Dini Bilgiler dersinden bile daha verimli bulmaktayım. İsteğe bağlı olsun ama müfredat kültür ve ahlak şeklinde yurt dışında uygulandığı gibi olmasın*' demektedir. Özetle DKAB dersinin, dolayısıyla İslam dinin olumsuz etkileneyeceği kaygısıyla evrensel kriterlere söz konusu öğretmenler tarafından güven duyulmamaktadır, denilebilir.

Bununla beraber 3 yıldır pek gündeme gelmese de daha önce literatüre geçen '*DKAB derslerinin içeriğinin evrensel zorunluluk kriterlerine göre yenilenmesi ve din eğitiminin isteğe bağlı olarak düzenlenecek olan derslerde verilmesi*' teklifine sıcak bakan öğretmen sayısı 5 (Ö8, Ö9, Ö16, Ö20, Ö25) olup toplam 26 katılımcı olduğu düşünüldürse küçümsenecek bir rakam değildir. Katılımcılardan Ö20, '*Tabii ki teklif daha yerinde. Bugünkü uygulama sadece -ben yaptım oldu- mantığında gözükmektedir*'

ifadeleriyle tepkisini ortaya koyarken, Ö25 desteğini 'Bu teklif daha olumlu. İbadetlerin ve bazı ayrıntılı bilgilerin istemeyene verilmesi gereksiz ve derse karşı olumsuz bir tepki oluşturuyor' ifadeleriyle dile getirmektedir.

Geri kalan katılımcılarımızdan 5'i (Ö1, Ö10, Ö14, Ö26) herhangi bir görüş beyan etmezken, 1'i (Ö2) din eğitimiyle ilgili hususların DKAB dersinden çıkarılarak mevcut seçmeli derslere ilave edilmesini, 1'i (Ö7) de DKAB dersinin ne şekilde olursa olmasın zorunlu olmaktan çıkarılmasını savunmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Anayasa'nın 24. maddesinin ilgili hükmüne işlerlik kazandırılarak isteyen anne ve babaların çocuklarına 2012-2013 öğretim yılından itibaren ortaokul ve liselerde Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin okutulmaya başlanması ülkemizdeki din eğitimi ve öğretimi adına oldukça önemli bir gelişmedir. Ancak gerekli altyapı oluşturulmadan uygulamaya geçilmiş olmasından kaynaklanan bir takım sıkıntıların yaşandığı bilinmektedir. Tarihçe kısmında da görüldüğü üzere mevcut uygulama öncesi isteğe bağlı din eğitiminin nasıl gerçekleştirileceğine yönelik daha ziyade din eğitimcilerinin katılımlarıyla toplantılar yapılmış, bir takım görüş ve öneriler ileri sürülmüşse de bu görüş ve öneriler yeterince olgunlaşmadan uygulamaya geçildiği bir gerçektir. Özellikle söz konusu dersler için program geliştirme açısından yeterli hazırlığın yapılmamış olması karşılaşılan problemlerin temel sebebi olarak görülmektedir. Din eğitimi açısından tarihi olarak nitelendireceğimiz böyle bir uygulamanın başarılı olabilmesi için derslere giren öğretmenlerin görüş ve düşüncelerinin ne kadar değerli olduğu açıktır. Bu sebeple gerek Din Öğretimi Genel Müdürlüğü gerekse din eğitimi araştırmacıları tarafından uygulamanın başından bu yana öğretmenlerin görüş ve düşüncelerine başvurularak değerlendirmeler yapılmaktadır. Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin program geliştirme açısından durumu tespit edilerek, öğretim programlarının temel unsurları bağlamında derslere giren öğretmenlerin görüşlerini değerlendirmeyi hedefleyen araştırmamız da bu yöndeki çalışmalarından biridir.

Gerek ihtiyaç, hedef ve kazanımlar, gerekse içerik ve metotlar gibi program geliştirmenin temel unsurları açısından Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin öğretim programları ile ilgili yapılan araştırmalar ve araştırmamızın ortaya koyduğu veriler, " Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin öğretim programlarında, program geliştirmenin unsurları açısından eksiklikler söz konusu" olduğuna dair hipotezimizi doğrulamaktadır. Bu durum bu derslerin program geliştirmenin tüm unsurları açısından tekrar ele alınmasını ve düzenlenmesini gerekli kılmaktadır.

Araştırmamızda Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin seçilme nedenleriyle ilgili ulaştığımız veriler diğer araştırmalarla genel olarak tutarlılık arz etmektedir. Ancak okul idaresinin etkisiyle ilgili olarak bazı öğretmenlerimizin bizimle paylaştığı görüşler daha önce yapılmış başka bir araştırmadaki bulgulardan farklıdır. Bahsi geçen araştırmada okul idarelerinin derslerin seçilmemesi yönündeki tutum ve davranışları eleştirilmekte, araştırmamızda ise bazı öğretmenler okul idarelerinin derslerin seçilmesi yönündeki baskılarından duydukları rahatsızlığı ifade etmektedirler. Özellikle söz konusu baskının idarecilerin kendilerini üstlerine ispatlama düşüncesinden kaynaklandığının ifade edilmesi kaygı vericidir. Hangi siyasal ve ideolojik nedenle olursa olsun derslerin seçilmesi ya da seçilmemesi yönünde yapılacak müdahalelere imkan vermemek için gereken önlemlerin alınması kanaatindeyiz.

Uygulama öncesi gerekli hazırlıkların yapılmamış olmasının en açık göstergelerinden biri Temel Dini Bilgiler ve Hz. Muhammed'in Hayatı derslerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinden içerik itibarıyla belirgin bir farka sahip olmamasıdır. Hem

araştırmamız hem de ilgili rapor ve araştırmalar bu durumu doğrulamaktadır. Tekrarların pekiştirici görev gördüğüne dair değerlendirmeler söz konusu olsa da benzerliklerin fazlalığı seçmeli derslerin DKAB derslerinden farklı olarak öğrencilere hangi katkıları sunabileceği hususunda ciddi soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, katılımcıların da ifade ettiği üzere özellikle Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerinin içeriklerinin güncel meselelere dikkate alınarak ve hitap ettikleri öğrencilerin seviye ve ihtiyaçlarına yönelik olarak tekrar düzenlenmesi ve hayata aktarılacak nitelikte şekillendirilmesi sağlanmalıdır. Zira bu tekrarlar sebebiyle Temel Dini Bilgiler dersi en az tercih edilen ve ihtiyaç olup olmadığı sorgulanan bir ders haline gelmiştir.* Katılımcılarımızın görüşlerinin "Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinden Temel Dini Bilgiler dersi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinden içerik itibarıyla belirgin bir farka sahip olmaması sebebiyle daha az tercih edilmektedir" şeklindeki hipotezimizi desteklediği görülmektedir.

Araştırmamız Kur'an-ı Kerim dersinin Din, Ahlak ve Değerler Alanı'ndaki diğer seçmeli derslere nazaran ayrı bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcılarımız sorularımızı daha ziyade Kur'an dersini baz alarak cevaplamışlar, bu dersle ilgili sıkıntı ve problemlerini dile getirmişlerdir. Diğer araştırmalarda da olduğu gibi, sınıfların kalabalık olması, seviye farkı ve öğretmenlerin kendilerini yeterli görmemeleri gibi sorunlar Kur'an-ı Kerim dersi özelinde dile getirilen problemlerdir. Söz konusu problemlere binaen öncelikle Kur'an öğretimi konusunda alanın uzmanlarının bir araya geldiği çalışmaların düzenlenmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Benzer çalışmaların diğer seçmeli dersler için de yapılması gerekmektedir.

Diğer araştırmalarda olduğu gibi araştırmamızda da öğretmenlerin seçmeli derslerle ilgili olarak kendilerini yetkin ve yeterli görmedikleri anlaşılmaktadır. Mesele daha ziyade Kur'an öğretiminde kendini yeterli bulmamakla ilgili görülmektedir. Bu konuda İlköğretim DKAB Öğretmenliği bölümü mezunlarının daha büyük sıkıntı yaşadıkları anlaşılmaktadır. Kanaatimizce öğretmenlerle ilgili sorun bilgisizlik, ilgisizlik ve motivasyon eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Öğretmenlerin program geliştirme konusundaki bilgisizliği yönelttiğimiz sorulara verdikleri cevaplardan anlaşılmaktadır. Çoğunun mevcut materyallerden habersiz oldukları görülmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin, bir fark oluşturmayacağı düşüncesiyle, zaman zaman cevap vermeye bile teşebbüs etmemeleri düşündürücüdür.

Katılımcıların gerek kendilerinden gerekse okul ve derslerin programlarından kaynaklanan metod uygulama ve materyal geliştirme problemleri "Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin uygulama sürecinde içerik, metodlar ve okulun şartları açısından derslerin verimliliğini olumsuz şekilde etkileyecek problemler mevcuttur" hipotezimizi doğrulamaktadır. Yaşanan problemler öğretmenlerin uygulamaya desteğinin azalmasında etkili olmuş olabilir. Daha önceki araştırmalardan birinde öğretmenlerden tam destek alan seçmeli din dersi uygulamasının bizim araştırmamızda katılımcıların yarısı tarafından desteklendiği görülmektedir. Söz konusu problemlerin çözümüne yönelik olarak meslek içi eğitim faaliyetlerinin verimli biçimde düzenlenmesi, hem derslerin öğretmenlerinin kendilerini geliştirmesi hem de motivasyonlarının artırılması açısından önemli bir adım olacaktır. Bunun yanında fizikî imkanların iyileştirilmesine yönelik çabaların hızlanması, özellikle sınıf mevcutlarının derslerin verimliliğini düşürmeyecek sayıda ve seviyeye göre planlanmasının sağlanması bir başka gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Din, Ahlak ve Değerler Alanı seçmeli derslerinin içerikleri ile zorunlu DKAB derslerinin içeriğinin örtüşmesi, konuların tekrar edilmesi meselesinin tez zamanda çözüme

* Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından 4-5 Aralık 2015 tarihinde Darıca'da düzenlenen *Din Eğitimi ve Öğretiminin Gelecek Vizyonu* Çalıştayı'nda, seçmeli ders uygulamasına geçilmesinden bugüne Temel Dini Bilgiler Dersinin seçilme oranının Türkiye genelinde %4 civarı olduğu bilgisi paylaşılmıştır.

kavuşması gerekmektedir. Bu sorun kanaatimizce ya zorunlu DKAB dersleri mevcut haliyle devam edecekse Temel Dinî Bilgiler dersinin kaldırılması ya da DKAB dersinin müfredatındaki Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler dersi içeriğine giren konuların kültür dersi formatına uygun hale getirilmesi ile çözülebilir.

Kaynakça

- AIHM (2007). "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı, Hasan ve Eylem Zengin 1 Türkiye",
http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/1448_04.pdf. (Erişim: 20 Mart 2009)
- Altaş, N. & Ay, M. (2007). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları Ltd. Ş.
- Arslan, Ş. (2008). Türkiye'de İsteğe Bağlı Din Eğitimi Tartışmaları. SekülerToplumlarDaveLaikDevletlerde Din Eğitimi: TürkiyeveAlmanyaÖrnekleri, İstanbul Bilgi Üniversitesi: DolapdereKampüsü BS2 (7-8 Kasım 2008).
- Ayhan, H. (2001) Din Eğitimi ve Öğretimi: 21. Yüzyılda Beklentiler. 21. Yüzyılda Eğitim ve Türk Eğitim Sistemi. İstanbul: SEDAR, 281-316.
- Bahçekapılı, M. (2013). Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri, İmkânlar, Fırsatlar, Aktörler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. İstanbul: İlke Yayınları.
- Banguoğlu, T. (1984). Kendimize Geleceğiz. İstanbul.
- Bilgin, B. (1980). Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Demirel, Ö. (2009). Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem Akademi.
- Ensar Vakfı (2012). 4+4+4 Eğitim Sistemi, Yeni Anayasa'da Dini Kurumlar Din Eğitimi ve Öğretimi, İsteğe Bağlı Din Eğitimi. http://www.egitimplatformu.net/FileUpload/ds271641/File/ensar_12_yil_kademeli_zorunlu_egitim_raporu.pdf (Erişim:22.5.2015).
- ERG (2012). "Seçmeli değil "isteğe bağlı" din eğitimi!" (Bilgi Notu), http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/DinEgitimi.Bilgi_.N otu_.ERG_.080312.pdf (Erişim:2.7.2015).
- Gündüz, T. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923'den Günümüze). Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7 (7), 543-557.
- Karakaya, Ş. (2004). Eğitimde Program Geliştirme Çalışmaları. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaymakcan, R., Aşlamacı İ., Yılmaz, M. & Telli, A. (2013). Seçmeli Din Eğitimi Dersleri İnceleme ve Değerlendirme Raporu. İstanbul: Ensar Vakfı & Değerler Eğitimi Merkezi.
- Koç, A. & Güzel, H. (2015). "Ortaöğretim 'Hz. Muhammed'in Hayatı' Dersi Hakkında Bir Değerlendirme". Türkiye'de Tüm Yönleriyle Siyer Çalışmaları Uluslararası

Sempozyumu. (10-12 Nisan 2015). İstanbul.

Meydan, H. (2013). "Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinin öğrenci görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 40, 219-250.

Meydan, H. (2015). Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Derslerinde Karşılaşılan Problemler (Öğretmen Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma). International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10/3, 673-694.

Öcal, M. (2007). Türk Hukuk Mevzuatında Din Eğitim ve Öğretiminin Yeri ve Uygulama Biçimi. Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi, Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı (s.511-559). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Şaşmaz, A., Aydağül, B., Tüzün, I. & Aktaşlı, İ. (2011). Türkiye’de Din ve Eğitim: Son Dönemdeki Gelişmeler ve Değişim Süreci. <http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/DinVeEgitim.pdf> (Erişim: 2.7.2015).

TİMAV (2012). Türkiye’de Din Öğretimi Forumu Sonuç Raporu. www.timav.org.tr/dosya/dinogretimiformu.pdf (Erişim: 3.7.2015).

<http://inancozgulugugirisimi.org/wp-content/uploads/2014/10/NHC-İÖG-Türkiyede-İnanç-Özgürlüğü-Hakkını-İzleme-Raporu.pdf> (Erişim tarihi: 11.05.2015).